

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra Teologických věd

Diplomová práce

PANÍ MOUDROST VE STARÉM ZÁKONĚ

Vedoucí práce: ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Autor práce: Bc. Daniela Půlpánová

Studijní obor: Teologie služby

Ročník: 2012/2013

2013

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum,

Děkuji svému vedoucímu práce ThLic. Adamu Mackerlemu, Th.D. za výbornou spolupráci a odborné vedení při vypracování mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	7
1 Moudrost v knihách Starého Zákona.....	9
1.1 Moudrost ve vybraných knihách Starého zákona.....	9
1.2 Postavení moudrých mužů ve Starém zákoně	10
1.3 Několik definic moudrosti	12
2 Pojem moudrost z hlediska jazykového v hebrejštině, řečtině.....	13
2.1 Verbum ch-k-m.....	13
2.2 Adjektivum chakam.....	14
2.3 Substantivum chokmá.....	14
3 Mimobiblická pojetí moudrosti	16
4 Rozbor vybraných textů	19
4.1 Metodika výběru textů.....	19
4.2 Kniha Job	20
4.2.1 Moudrost je člověku nedostupná Job 28,1-28.....	20
4.3 Kniha Přísloví	25
4.3.1 Moudrost: Proslov k bezstarostným 1,20-33.....	26
4.3.2 Druhé zosobnění Moudrosti 8,1-36.....	30
4.3.3 Pohostinná Moudrost 9,1-6	36
4.4 Kniha Moudrosti.....	38
4.4.1 Chvála Moudrosti 7,22-30.....	39
4.4.2 Moudrost je Šalomounovi ideální manželkou 8,1-8.....	42
4.5 Sirachovec.....	45
4.5.1 Promluva o Moudrosti 24,1-22.....	46
5 Stavba a Moudrost v Mezopotamii a Izraeli.....	54
6 Paní Pošetilost jako protiklad k Paní Moudrosti	58
6.1 Paní Pošetilost se opičí po Moudrosti, Přísloví 9,13-18.....	58

6.2	Lidé následující Pošetilost	60
7	Podoby Paní Moudrosti podle vybraných textů	61
7.1	Popis Moudrosti podle knihy Job 28,1-28	61
7.2	Popis Moudrosti v knize Přísloví 1,20-33, 8,1-36 a 9,1-6	62
7.2.1	Přísloví 1,20-33	62
7.2.2	Přísloví 8,1-36	63
7.2.3	Přísloví 9,1-6	64
7.3	Popis Moudrosti v knize Moudrosti	65
7.3.1	Knihy Moudrosti 7,22-33	65
7.3.2	Moudrost 8,1-8	66
7.4	Popis Moudrosti v knize Sirachovec 24,1-22	67
7.5	Protiklady Moudrosti	69
	Závěr	71
	Seznam použitých zdrojů	74

Úvod

Ve své práci, zaměřené na pojetí Moudrosti ve Starém Zákoně, se snažím najít co nejúplnější obraz personifikované Moudrosti. Cílem práce je sestavit popis jejich charakteristických vlastností ve vybraných textech, tyto texty vzájemně porovnat a poukázat na jejich odlišné pojetí Moudrosti v jednotlivých knihách Starého Zákona. Další otázkou, na kterou bych chtěla najít odpověď, jsou prameny Moudrosti ve Starém zákoně. Také mě zajímá problematika možné hypostaze personifikované Moudrosti ve starozákonních textech hebrejského i řeckého kánonu.

Pro svou práci jsem vybírala texty z knih Přísloví, Job, Moudrosti a Sirachovec, všechny jsou převzaté z nového českého překladu Jeruzalémské bible, včetně nadpisů a členění jednotlivých úryvků. K výkladům jednotlivých úryvků jsem použila převážně zahraniční literaturu, jednotlivé texty jsem si sama překládala. Soustředila jsem se na vývoj pojetí Moudrosti v knihách Starého Zákona s ohledem na proměnu myšlení autorů jednotlivých knih, a také na jejich ovlivnění okolními kulturami a náboženstvími, zejména egyptského, mezopotamského a řeckého. Součástí práce je také stručný jazykový rozbor výrazů „moudrost“, „stát se moudrým“ a „moudrý“ s odkazem na jejich původní hebrejské kořeny.

Stanovila jsem si metodiku výběru textů, které jsem vyhledávala podle způsobu, jakým je v nich Moudrost popisována, a ve kterých mluví přímo jako osoba. Dalším kritériem je popis vlastností personifikované Moudrosti. Vybrané texty jsou v práci uvedeny v nezkrácené podobě. Ke každé ukázce jsou uvedeny nejméně dva komentáře od různých autorů, ty jsou mezi sebou porovnávány a je uvedeno, v čem se doplňují a kde mají naopak autoři odlišný názor.

Pro lepší přiblížení problematiky a poukázání na širší souvislosti, jsem do práce zařadila i kapitolu o mimobiblickém pojetí moudrosti ve starověku, které bylo inspirací pro autory biblických knih v daných ukázkách. Hledala jsem v těchto textech shodu v myšlení a přístupu k danému tématu a také alespoň náznak personifikace. Ze stejného důvodu jsem práci doplnila kapitolou o vztahu mezi stavbou domu a personifikovanou Moudrostí, kde je Moudrost vykreslena jako majitelka domu se vším, co k tomu ve starověku patřilo. Jako protiklad k Paní Moudrosti jsem popsala Paní Pošetilost s jejími charakteristickými vlastnostmi, aby se ukázal propastný rozdíl mezi jejich postavami.

Na závěr bych ráda sestavila souhrn vlastností Paní Moudrosti podle jednotlivých biblických textů s vysvětlením jejich rozdílů. Ráda bych se v textech zaměřila i na případné protiklady v charakteristice této postavy. Tyto souhrnné texty by měly dávat dohromady ucelený obraz postavy Paní Moudrosti.

1 Moudrost v knihách Starého Zákona

V této kapitole je představen výběr biblických textů, ovlivnění pisatelů Bible některými mimobiblickými prameny, přiblížení doby vzniku jednotlivých textů, také je popsán pojem „moudří muži“ a závěrem je několik definic Moudrosti od autorů biblických knih.

1.1 Moudrost ve vybraných knihách Starého zákona

Názvem poučné, neboli mudroslovné knihy je označováno pět starozákonních knih: Job, Přísloví, Kazatel, Žalmy a Píseň písní, k tomu i deuterokanonické knihy Sirachovec a Kniha Moudrosti. Obdobná poučná literatura byla rozšířena v celém starověkém Orientě, v Egyptě vznikaly poučné knihy v průběhu celé jeho historie a v Mezopotámii byly sepsány už od sumerského období přísloví, bajky i básně o utrpení přirovnávané k Jobovi. Tato mezopotamská moudrost pronikla i do Kanaánu, první poučné knihy Izraele tak mají společný původ.

Moudrost v těchto textech se nezaobírá velkými starozákonními náměty, ale osvětluje osud jednotlivců a vychází z praktických zkušeností lidí. Učí člověka, aby se přizpůsobil řádu světa a měla by poskytnout rady, jak být šťastný a úspěšný, důležitou roli přikládá správné výchově. Skutečnost, že přes veškerou snahu nelze vždy dospět ke spokojenému životu, popisuje pesimismus některých poučných knih z Egypta i Mezopotámie, např. Babylónská teodicea zmiňovaná v knize Prameny moudrosti od J.Proseckého.¹

Protiklad moudrosti a pošetilosti je jasně srozumitelným popisem rozdílů mezi spravedlností a nepravostí, zbožností a bezbožností. Nejlépe je popsán v knize Přísloví, kde je pošetilost přímo personifikovaná v Př 9,13-18. Její vlastnosti a způsob jednání se záměrně mají podobat Moudrosti, ale jejich smysl je úplně opačný, má vést člověka do záhuby. Pravou moudrostí v knize Přísloví je bázeň před Hospodinem, která tkví ve zbožnosti.

V prvních kapitolách knihy Přísloví mluví Boží Moudrost několikrát jako osoba, ona je v Bohu přítomna od věčnosti a spolu s ním působí při stvoření (Př 1-9).

¹ Viz PROSECKÝ J. Prameny moudrosti s.58-9

V knize Job 28 se jeví jako od Boha odlišná a jen Bůh ví, kde se skrývá, člověk ji vidí působit ve stvořeném, ale není schopen ji proniknout. Ve výrazně mladší knize Sir 24 o sobě Moudrost sama říká, že vyšla z úst nejvyššího, sídlí na nebesích a je od Boha poslána do Izraele. V Mdr 7,22-8,1 je výronem slávy nejvyššího, obrazem jeho dokonalosti. V této knize se Moudrost, Boží atribut, od Boha odděluje a stává se osobou. Ve starozákonní víře překračují tyto živé výrazy hranice literární personifikace, ale uchovávají si své tajemství a připravují zjevení o Božích osobách.² Obě tyto knihy byly ovlivněny řeckou kulturou a sloužily jako obrana proti jejímu přílišnému vlivu na lid Izraele, zdůrazňovala se v nich role Tóry a nadřazenost Hospodina nad ostatními božstvy i filozofiemi.³

Moudrost ve Staré Zákonně pojednává o hledání smyslu života a dosažení úspěchu a štěstí. Ve vybraných knihách je popsána jako příslovečná rčení, rady otce synovi, debata, intelektuální reflexe. Rozdílná doba vzniku dala vzniknout odlišným typům moudrosti, obsahuje rady do praktického života, moudrost na dvorech panovníků i moudrost teologickou.

1.2 Postavení moudrých mužů ve Starém zákoně

Podle J.D.Martina byla moudrost v Izraeli převzata převážně z egyptské literatury a její vzdělávací systém byl sestaven pro výuku mladých mužů ke královskému dvoru, tento byl přejat v období pozdní vlády krále Šalomouna (961-922) a brzy se rozšířil do ostatních měst a získal všeobecnou platnost. Učitelé ve školách byli známi jako „moudří muži“ a z jejich středu vyšli zapisovatelé a editoři knihy Přísloví, také Joba a Kazatele, a nakonec i Sirachovce.⁴

Způsob vyučování představený v knihách Přísloví a Sirachovec podle něj nebyl určen pouze pro výuku mladých mužů k výkonu státní správy, ale ke zvládnutí života v obecné rovině. Mladí muži měli získat vědomosti o morálce, postavení ve společnosti, udržení zdraví a štěstí. Verše nebyly primárně určeny jen vyšším státním úředníkům,

² viz JERUZALÉMSKÁ BIBLE 2009: 805-6

³ Srov. KAISER O .Odkaz Alexandrijských Židů, s.154

⁴ Srov. MARTIN, D.J. Old Testament Guides, s.18-19

ale jejich platnost byla stejná i v nižších společenských třídách.⁵ V současnosti by se mohli „moudří muži“ označit jako vyučující humanitních oborů se zvláštním zřetelem na etickou problematiku.

Termín „moudří muži“ ale zdaleka nezahrnoval jen tyto vyučující, v Izraeli se vytvořila zvláštní třída moudrých mužů, která se skládala z králových poradců ve všech oborech: politice, financích a soudnictví. Myšlenka, že tito političtí rádci mohou být také označeni termínem „moudří muži“, je naznačena v Jer 18,18, kde je poznámka k tomuto verši: „běžná činnost tří kategorií duchovních vůdců, kněží, mudrců a proroků, se nezastaví, když zmizí jeden rozvratník“.⁶ Z textu knihy vyplývá, že byly tři kategorie poradců: kněží, proroci a moudří muži, které bylo možné považovat za profesní skupiny.

Je pravděpodobné, že docházelo k radikální konfrontaci mezi prakticky uvažujícími poradci s jejich pragmatickými radami ohledně státnických záležitostí a proroky, kteří provolávali Boží slovo na ty samé záležitosti a varovali proti odpadnutí od Boží vůle a záměru pro svůj lid.⁷ Moudří muži tedy zastávali i vysoké vládní funkce poradců a měli velký vliv na kněze a proroky.

J.D. Douglas oproti tomu považuje „moudré muže“ za jedince mimořádně inteligentní a ostatními lidmi vyhledávané, kteří sice měli velký náboženský a společenský vliv, ale jako rádci měli vůči těm, kteří se na ně obraceli spíše rodičovský vztah, podobně jako Josef byl faraonovi „otcem“ (Gn 45,8) a Debóra byla v Izraeli „matkou“ (Sd 5,7).⁸

V exkurzu Moudrost a uctívání autora G.Von Rada jsou „moudří muži“ uvedeni jako ti, kteří díky svým intelektuálním schopnostem převyšovali svět starověkého kultického uctívání a dokázali používat náboženské termíny v novém více humanizujícím, obecnějším nebo intelektuálním smyslu. V poznámce je zde uveden verš z Pŕ 16,14: „Králova zuřivost je poselkyní smrti, ale moudrý muž ji utiňuje“.

⁵ Srov. MARTIN, D.J. Old Testament Guides, s. 21-22

⁶ JERUZALÉMSKÁ BIBLE 1422

⁷ Srov. MARTIN, D.J. Old Testament Guides, s. 27-28

⁸ DOUGLAS, J.D. Nový biblický slovník, s. 638

Moudří muži nebyli kněžími, ale spíše vyučujícími, kteří se těšili velkému zájmu ostatních lidí.⁹

1.3 Několik definic moudrosti

Překladatel knihy Moudrosti J.Heger ji definoval takto: Moudrost je představována jako navenek působící Boží inteligence, dokonáním moudrosti je jednání, které vede k cíli, to je správným životním cestám a způsobům jednání.¹⁰

Podle M.Stubhamma má Moudrost praktickou, osobní, politickou, sociální i náboženskou dimenzi, je dechem Božím (Mdr 7,25). Nelze ji dělit mezi světskou a náboženskou, argumentace učitelů moudrosti nemohla být tak autoritativní, jako u proroků.¹¹

V knize M.Balabána je Moudrost definována jako „to ženské“, jímž se na nás obrací Hospodin, přibližuje se k nám jako matka, sestra, přítelkyně a průvodkyně, stejnými vlastnostmi se vyznačovala i Šechina Židů, představující vlídnou, ale účinnou Boží přítomnost. Chochma (moudrost) a Rúach (duch) jsou podle něj jako dvě ženské Hospodinovy ruce, které člověka objímají a ochraňují.¹²

Nový biblický slovník popisuje Moudrost jako schopnost výrazně praktickou, nikoliv teoretickou. Moudrost je umění být úspěšným, vypracovat správný plán pro dosažení žádoucích výsledků. Jejím sídlem je srdce, centrum morálního a intelektuálního rozhodování. Moudrost v plném slova smyslu patří jedině Bohu, nezahrnuje jen úplnost vědění ve všech oblastech života, ale také spočívá v jeho moci naplnit to, co má na mysli.¹³

⁹ Srov. RAD Von G. Wisdom in Israel

¹⁰ J.HEGER, Kniha Moudrosti, s.57

¹¹ STUBHAMM M., Encyklopedie bible, s.398-9

¹² Srov. BALABÁN M., Jímavé portréty biblických žen, s.106

¹³ DOUGLAS J.D., Nový biblický slovník, s.638

2 Pojem moudrost z hlediska jazykového v hebrejštině, řečtině

V této kapitole popisují stručný jazykový rozbor substantiva „moudrost“, verba „stát se moudrým“ a adjektiva „moudrý“.

Kořen ch-k-m je doložen mimo hebrejštinu i v jiných semitských jazycích. V arabštině znamená příslušný ekvivalent, pevný, solidní“, potom „zdatný, moudrý“. Aramejský ekvivalent znamená moudrý, vědoucí. Výraz ch-k-m je doložen také v ugaritštině a feničtině. Je pravděpodobné, že hebrejské ch-k-m má stejný původ jako akkadské chakamu, které znamená rozumět, chápat. Ch-k-m označuje výrazy být moudrý-mudrc-moudrost, tím je vyjádřen společný a zvláštní charakter tohoto slovního kořene.¹⁴

2.1 *Verbum ch-k-m*

Verbum ch-k-m znamená být, nebo stávat se moudrým. Označuje nejprve stav jako něco objektivně zjistitelného, co umožňuje jiné činnosti. „Být moudrý“ je často vyjádřeno jako budoucí dění, často jako výsledek nějakého jiného předpokladu, např. stát se moudrým zkušeností, poučováním, nebo nasloucháním, které vede k činnosti.¹⁵

Hebrejský kořen je ~**k;x'**, všechny výrazy ukazují na inteligenci, ve Starém Zákoně se často vyskytuje, zvláště v knihách Jób, Přísloví, Kazatel. Nejběžnější synonyma jsou uvážit, rozlišit, chápat, uvědomit si. Porozumět neznamená více než být moudrý, ale je to poetické synonymum použité pro zdůraznění.¹⁶

¹⁴ FLOSSMAN, K. Moudrost ve Starém Zákoně, s. 57

¹⁵ Tamtéž, s. 58

¹⁶ LAIRD, H.R. Theological Wordbook of the Old Testament

2.2 *Adjektivum chakam*

Adjektivum *chakam* znamená znalý, chytrý. Další význam je „v něčem zbláhý“, obecně je *chakam* někdo, kdo něčemu mistrovsky rozumí. Jde například o uměleckou tvořivou dovednost, spíše u mužů, než u žen. Vyskytuje se v textech jednajících o stavbě chrámu (Ezd 28,3), V Iz 40,20 se objevuje jako řemeslník-umělec, znalec, zhotovující božské obrazy. Tento výraz může souviset i s čarodějnictvím a magií (Iz 3,3). Dále vystupuje *chakam* v textech týkajících se královského dvora a politických záležitostí. Královští poradci a rádci patřili k „moudrým“ kolem krále. Ale rádcovskou moudrostí měl být nejvíc vybaven sám král (Př 20,26). Proto je Šalomoun „iš *chakam*“, moudrý muž, stejně jako Josef (Gn 41,33-9).

V sapienciálních spisech označuje *chakam* povolání, obor, úřad. Moudrý je ten, kdo udílí rady (Jer 18,18), kdo formuluje a shromažďuje výroky (Př 22,17), muž, jehož řeči vycházejí z moudrého srdce (Př 16,21) Moudrý se dá poučit (Př 9,9) a sám zná učení, Tóru, která je pramenem života (Př 13,14). Moudrý je i učitelem a vychovatelem (Př 11,30). V širším smyslu je moudrý každý, kdo dá na radu (Př 12,15), dbá kázně (13,1), umí krotit hněv (Př 29,8), je pokorný, není domýšlivý (Př 3,7) a zachovává přikázání Zákona (Př 10,8).¹⁷

Moudrý člověk je prozíravý, žije v souladu s Božím Slovem, užívá moudrosti v souladu se svým úřadem. Moudrý muž dává praktické rady na základě Božího zjevení stejně jako svých vlastních zkušeností a pozorování, hebrejský kořen tohoto výrazu je ~k‘x‘¹⁸

2.3 *Substantivum chokmá*

Nomen *chokmá* označuje technickou znalost různého druhu, zvláště uměleckou techniku při stavbě chrámu (Ex 28,1-43), ale též umění válečnické (Iz 10,13), znalost námořní plavby (Ž 107,20), dvorní umění politické rady (2S 20,22), nebo umění vládnout. Jako typický příklad člověka naplněného moudrostí je uváděn král Šalomoun.

¹⁷ FLOSSMAN, K. Moudrost ve Starém Zákoně, s. 60

¹⁸ LAIRD, H. R. Theological Wordbook of the Old Testament

V knihách Přísloví, Kazatel a Jób je často míněna moudrost vzdělanostní. Lze napsat, že moudrost směřuje k výchově, proto je velebena víc než zlato (Př 16,16), síla a válečnické zbraně (Kaz 9,15-18). Výchova má být vedena k hledání moudrosti, má prakticky utvářet život. Velmi se zdůrazňuje vůle k poznání. Významový oblouk abstrakta chokmá sahá od znalosti, chápání a porozumění, přes pojmy rázu eticko-právního až ke kategoriím charakteru náboženského a metafyzického (hypostazování moudrosti).¹⁹

Základní ideou Moudrosti je způsob myšlení a postoj zahrnující životní zkušenosti včetně záležitostí všeobecného zájmu a základní morálky. Zahrnuje opatrnost ve světských záležitostech, řemeslné dovednosti, smysl pro morálku a zkušenost s Božími cestami. Moudrost označuje také vychytralost, rafinovanost, důvtip. Moudrost byla ve vlastnictví krále Davida a patří k charakteristice Mesiáše. K moudrosti patří i úspěch, který je jejím výsledkem, hebrejský kořen tohoto výrazu je **hm'k.x'**.²⁰

Ve vývojové křivce ch-k-m lze spatřovat podstatný rozdíl mezi moudrostí v biblickém smyslu a všeobecně lidskou moudrostí. Na počátku se ch-k-m jeví jako znalost, zvláště magická praktika, např. zaklínání hadů, mudrci na Nabuchonodovorově dvoře (Dan 1-7), později je ch-k-m chytrost, pohotovost, obezřetnost, opatrnost, prozíravost, schopnost strategicko-providenčního pohledu, myšlení i činů. Později, zejména v sapienciálních knihách nabývá ch-k-m rozměru pedagogického, až filozofického.²¹

¹⁹ FLOSSMAN, K. Moudrost ve Starém Zákoně, s. 61-3

²⁰ LAIRD, H.R. Theological Wordbook of the Old Testament

²¹ FLOSSMAN, K. Moudrost ve Starém Zákoně, s. 63

3 Mimobiblická pojetí moudrosti

Pro srovnání s biblickými prameny jsem použila mezopotamské mudroslovné texty, kde lze najít určité paralely mezi nimi a knihou Job, Přísloví a Kazatel. Nejedná se zde sice o personifikaci Moudrosti, ale vybrané ukázky mají stejná témata a podobnou strukturu, např. rady otce synovi jsou obdobné jako v biblických mudroslovných knihách. Do své práce jsem tuto kapitolu zařadila proto, abych ukázala některé možné prameny inspirace biblických autorů, kteří části textů ze starověké Mezopotámie a Egypta vhodně transformovali tak, aby byli v souladu s vírou Izraele v jednoho Boha.

Starověká Mezopotámie vytvořila základní soubor textů, které lze zahrnout pod označení mudroslovná literatura. Toto označení bylo vypůjčeno od biblistů a závisí na paralelách ukázaných v biblických textech. Sami obyvatelé starověké Mezopotámie pod pojmem moudrost chápali „čistou svatou znalost“, pánem Moudrosti byl bůh Marduk spojovaný se svým otcem Ea, sumersky Enki. Bůh Ea přinesl lidem znalost všech druhů umění a dovedností.²²

Ukázky jsou z knihy J. Proseckého s názvem Prameny Moudrosti, jedním z vybraných textů je Babylónská Theodicea, sepsaná babylónským knězem Saggil-kínam-ubbibem v 1.polovině 11.stol.př.Kr., která je dialogem dvou přátel, kde první si zoufá na nesnáze, jež ho postihly, ačkoliv zachovával veškeré boží příkazy. Druhý mu nedokáže odpovědět, proč bozi dopouštějí takovou nespravedlnost, pouze vysvětluje nevyzpytatelnost božího konání a utěšuje jej, že zbožnost je nakonec vždy odměněna, což ale trpícího přítele nepřesvědčí. Závěrem je víra ve spravedlnost boží u obou otřesena, člověk se má jen sklonit a doufat ve smilování.²³ Vybrala jsem ukázku popisující moudrost:

XXIV

„Ó chytrý, moudrý, obdařený rozumem,

Srdce tvé je plné zla a boha urážíš!

Jak nitro nebes záměr boží vzdálený je

²² Srov. BEALIEU P.A., v Wisdom Literature:s.3-4

²³ Srov. PROSECKÝ, Prameny Moudrosti, s.58-9

A moudrost jeho neproniknutelná, lidé (ji) nepochopí.

Proč (vždycky u) všeho živého stvoření bohyně Aruru

potomek (nejstarší) od (lůna rodiny) oddělen(?) není?²⁴ (PROSECKÝ 1995:.66)

Zde uvedená bohyně Aruru je jedním ze jmen bohyně-matky, stvořitelky člověka.(viz Prosecký 1995: 57). Tento text poukazuje na neproniknutelnost boží moudrosti, podobně jako Job 28,12-13 ve vybraném úryvku v další kapitole.

Druhá ukázka je z akkadského textu nazvaného Moudré rady I, a podobně jako kniha Přísloví je psána formou rad otce synovi, její autorství je nejasné.

25 Dávej si pozor na ústa a na to, co říkáš,

Tvé rty necht' cení důstojnost člověka,

drzost a urážku měj v ošklivosti,

nerozšiřuj pomluvu a nepravdivou zprávu,

klevetníka si nikdo neváží.

Paralelní texty najdeme v knize Přísloví Př 4,24 a Př 16,28, kde otec poučuje syna o správném chování a varuje před rozšiřováním pomluv.

Poslední ukázkou je úryvek z babylonské verze díla Otok a jeho pán. Toto krátké dílo hovoří o různých životních situacích – hostina, lov, manželství, soudnictví, obchod, zločin i náboženství. Pán má různé vrtochy a otrok vždy nachází argumenty pro i proti, vysmívá se pánovým rozmarům, odpovídá s jistou dávkou drzosti skrývanou za úslužnost a ochotu podřídit se, má vždy poslední slovo.

²⁴ PROSECKÝ J., Prameny moudrosti s.66

80 „Otroku, poslechni mne!“ „Ano, můj pane, ano.“

„Co tedy dobré je?

Srazit vaz sobě i tobě,

Vrhnout se do řeky, to je dobré?“

Kdo je tak vysoký, aby k nebesům vystoupil,

Kdo je tak široký, aby zemi obejmul?“

85 „Ne otroku, já tebe zabiji a před sebou tě odešlu.“

„Však můj pán jen o tři dny mě přežije.“²⁵

Toto dílo lze oprávněně porovnat s knihou Kazatel, oba autoři popisují relativitu života a pomíjivost jeho radostí, a také se shodují v tom, že moudrost je pro člověka neuchopitelná, viz Kaz 7,23-24. Obě díla se zabývají hledáním smyslu života, vyznívají pesimisticky, ale přitom nepostrádají určitou formu satiry.²⁶

²⁵ PROSECKÝ J., Prameny moudrosti, s.76-80

²⁶ Srov. GREENSTEIN E.L., v Wisdom Literature 2007: 55-7

4 Rozbor vybraných textů

V této kapitole představuji rozsah vybraných textů s jejich stručným výkladem. Všechny úryvky jsou převzaté z Jeruzalémské bible, včetně úvodních nadpisů, kterými jsou představeny jednotlivé kapitoly a také nadpisů sloužících k rozdělení kapitol na kratší úseky. Na začátku každé kapitoly je stručný úvod, vždy napsaný podle Jeruzalémské bible a jednoho dalšího zdroje, konkrétně z knih Moudrost v Izraeli od G.Von Rada, Moudrost ve Starém zákoně od K.Flossmanna a Odkaz Alexandrijských Židů od O.Kaisera, po nich následuje vlastní text a jeho rozbor podle různých komentářů.

Závěrem každého textu jsou vypsány rysy personifikace Moudrosti a její stručná charakteristika, vycházející z každé ukázky.

4.1 Metodika výběru textů

Do své práce jsem vybrala úryvky z mudroslovných knih Jób a Přísloví patřících do hebrejského kánonu, a dále Moudrosti a Sirachovce patřící do deuterokanonických spisů. Pro výběr textů do své práce jsem si zvolila dvě základní kritéria:

a/ Ve vybraných textech Moudrost jedná vždy v první osobě, popisuje svoji činnost, a způsoby svého jednání ve světě. Text je psán jakoby Moudrostí samou, ona je tou aktivní činnou osobou, u které jsem vyhledávala všechny okruhy jejího působení mezi lidmi.

b/ Dalším kritériem pro výběr textů je podrobný popis lidských schopností a vlastností Moudrosti, toho co vše dokázala a ovlivnila. Zajímalo mě, jaké postavy, charakteristiky a způsoby jednání k ní přiřazovali jednotliví autoři a jak tímto utvářeli její personifikovaný obraz.

Mimobiblické prameny k doplnění byly vybrány podle podobnosti témat s biblickými, dalšími kritérii výběru byly tyto: doba vzniku podobná vybraným biblickým knihám a zeměpisný původ v okruhu dostupném pro tehdejší izraelské učence, aby se jednalo o díla se stejnými kořeny a s podobným postojem k základním životním otázkám.

4.2 *Kniha Job*

Neznámým autorem této knihy byl Izraelita, zabývající se případem utrpení nevinného člověka, který napsal tuto knihu nejpravděpodobněji až po návratu z vyhnanství. Job v ní zoufale zápasí, aby opět našel Boha, který se mu zdá nedostupně vzdálený po všem utrpení, které musel prožít. Bůh však odhaluje svoji transcendentnost bytí a svých záměrů a Jobovy nářky umlčuje. V závěru knihy Job dostává dvojnásobné množství svého původního majetku, také nové syny a dcery a život dlouhý celým sto čtyřicet let.

Moudrost se zde představuje jako člověku nepřístupná, v pravém smyslu transcendentní, postava Moudrosti bydlící ve vlastním příbytku a nakonec odhalená Bohem může být ohlasem nějakých starších náboženských představ.

Byly vysloveny námitky proti autentičnosti této vybrané části, protože obsahuje pojetí moudrosti, které bylo cizí Jobovi i jeho přátelům v té době, a naopak tam jsou styčné body s Job 38 a 39,²⁷ vybraná část je napsána v II. oddílu jako jeho 4.část.

Podle G.Von Rada nelze tuto knihu vykládat tradičním způsobem, protože každá z jejích pěti částí je osobitá, stojící samostatně mimo vyučované tradice, hledající řešení jak pomoci těm, kdo jsou nějakým způsobem ohroženi. V té době se jahvismus prezentoval stále méně a méně jako ucelený komplex propojených ideí a různorodost textů byla pro něj charakteristická. V knize Job, která je vyprávěna především jak próza v dialozích, není možné pojmenovat konkrétní učitelskou tradici, kterou lze spojit s tak závažnými, až hrozivými myšlenkami.²⁸

4.2.1 **Moudrost je člověku nedostupná Job 28,1-28**

- 1 Na stříbro jsou doly, na zlato místo, kde se tříbí.
- 2 Železo se dobývá ze země, roztavený kámen vydá měď.
- 3 S temnotou je skoncováno, až k nejzazší mezi se vykopává temný a tmavý kámen.

²⁷ Srov. JEERUZALÉMSKÁ BIBLE, s.809-10

²⁸ Srov. RAD Von G., Wisdom in Israel, s.207

- 4 Cizinci prorážejí šachty v nenavštěvovaných místech a v zavěšení se kývají daleko od lidí.
- 5 Země, z níž vychází chléb, je zespod pustošena ohněm.
- 6 Kameny jsou ložisky safírů a také částechek zlata.
- 7 Dravý pták nezná cestu k nim, supovo oko je nespátří.
- 8 Nešlapou po ní hrdé šelmy, lev o ni nikdy nezavadil.
- 9 Člověk doráží na křemen, převrací od kořene hory.
- 10 Do skal proráží kanály, pozorně hledí na každý cenný předmět.
- 11 Zkoumá prameny řek, vynáší na světlo, co zůstalo skryto.
- 12 Ale moudrost, ta pochází odkud? Kde se nachází porozumění?
- 13 Člověk cestu k ní nezná, nenajde se na zemi živých.
- 14 Propast prohlašuje: „Není ve mně!“ a moře: „U mne není!“
- 15 nelze ji získat za ryzí zlato, zaplatit ji vahou stříbra,
- 16 ocenit ji zlatem z Ofiru, vzácným achátem nebo safírem.
- 17 Nelze s ní srovnávat zlato či sklo, nedá se vyměnit za nádobu z ryzího zlata.
- 18 Korály a křišťál nestojí za zmínku, lepší by bylo lovit moudrost než perly.“
- 19 Topas z Kuše je vedle ní bezcenný a čisté zlato ztrácí svou směnnou váhu.
- 20 Ale moudrost, ta pochází odkud? Kde se nachází porozumění?
- 21 Uhýbá před očima všeho živého, skrývá se před nebeskými ptáky.
- 22 Zánik a smrt prohlašují: „Pověst o její proslulosti dolehla k našim uším.“
- 23 Jediný Bůh rozpoznal její cestu a on poznal, kde se nachází.
- 24 (Vždyť vidí až na konec země, zpozoruje vše, co je pod nebesy.)
- 25 Když chtěl dodat váhy větru, měřit vody mírou,

- 26 když uložil zákon dešti, dráhu burácení hromu,
27 tehdy ji uviděl a ocenil, pronikl ji a dokonce ji prozkoumal.
28 Potom řekl člověku:“Bázeň před Pánem, to je moudrost, vyhýbat se zlu,
to je porozumění.“

Rozbor textu

Začátek básně pojednává velmi podrobně o práci v podzemí, oslavuje schopnost člověka pronikat do hlubin země, překonávání nebezpečných míst a hledání nejrůznějších druhů kovů a cenných nerostů. Ve starověku se do Palestiny stříbro a zlato dováželo z velmi vzdálených zemí, to má symbolizovat její vzácnost a výjimečnost, oba drahé kovy mají vystihovat nevyčísitelnou hodnotu, kde v těžko přístupných hlubinách lze nalézt velmi cenné nerosty, ale moudrost tam není.

Podobně v Job 28, 7- 8, kde dalekozrací dravci vidí dál než člověk, a přesto jsou vzdáleni od Moudrosti, ani lev nikdy nezkřížil její tajné místo pobytu. Oba tyto výrazy poukazují na stvoření žijící v místech člověku nepřístupných, ale Moudrost je i pro ně vzdálená.

Následující verše zdůrazňují neohroženou lidskou snahu při hledání pokladů. Výraz „kanály“ je množným číslem označujícím Nil a poukazuje na Deltu, která v dávných časech tvořila sedm hlavních větví. Tento termín se někdy používal při popisu odvodňování dolů. V Ugaritských textech je tento termín jedním z běžných označení vodstev, bydliště boha Ela, otce bohů a lidí a hlavy pantheonu.²⁹

Moudrost a porozumění jsou regulérní synonyma v poetickém paralelismu mudroslovné literatury, to potvrzuje i G.von Rad.³⁰ Země živých je v protikladu ke světu zániku. Hloubky a moře poukazují na prameny v hlubinách země. Člověkem mohou být prozkoumány vodní propasti, aby mohl nalézt zlato a drahokamy, ale moudrost zde nalezena není. Ryzí zlato, sklo z Egypta, červený korál

²⁹ Srov. POPE H.M., Anchor Bible: Job, s. 200

³⁰ RAD Von G., Wisdom in Israel, s.147

ze Středozevního a Rudého moře patřily mezi dovážené a drahé zboží, opět jsou obrazem něčeho vzácného, ale Moudrost je nesrovnatelně cennější, stejně křišťál, perly ani drahé kameny nemohou vyvážit její hodnotu, je důležitější hledat Moudrost, než všechny tyto cenné suroviny.

Nebeští ptáci nepoukazují na nebeskou sféru (Job 28,21), ale pravděpodobněji na průzkum vzdálených výšin na obloze, ale ani tam není místo, kde by se Moudrost schovávala. Smrt ve významu „anděl smrti“ připomíná personifikaci hrůzné síly. Pověst o doslechu proslulé Moudrosti, která se donesla až do její říše, označuje vzdálenost jejího obydlí ode všech živých. Nebesa a země byly stvořeny moudrostí a inteligencí (Př 19), Moudrostí Bůh řídí sílu větru a zmírňuje vodstva, některé země vysychají a potřebují více vody, zatímco jiné méně. On vštěpuje dešti směr, určuje jeho dráhu. Hrom může vyjadřovat i bouři.

Bůh Moudrost poznal, prozkoumal její původ. Výraz zachycující synonymum k moudrosti je „porozumění“, v procesu stvoření obdaroval Bůh Moudrosti schopnostmi pozorování a dohlížení, když ji předtím důkladně vyzkoušel.³¹

Závěrečná věta „ a řekl člověku“ je příliš krátká k postavení poetického verše a je spíš tehdejší běžnou vydavatelskou formou vyjádření. Po poetickém výkladu o nepochopitelnosti moudrosti pro člověka je závěrečná věta viditelně výrazně odlišná. Boží Moudrost, kterou Bůh stvořil a řídí svět, je vysoko nad lidské chápání, pro člověka je rozumem pochopitelná pouze praktická Moudrost ve smyslu zbožnosti. Toto vysvětlení odpovídá standardní verzi výkladu konzervativních škol, která považuje poslední verš za připojený jako protiklad k agnostickému znění předchozí básně, podle něhož nelze poznat nic, co přesahuje lidskou zkušenost.³²

Ke stejnému závěru dochází i M.BIČ (1981: 215), který píše:“ Člověk ji pozná jen v bázni Boží. Jí chce proto vyučovat syny žalmista (Ž 34,12), o ní vydává svědectví Jób (Jb 28,28), o ní ví i mudrosloví (Př 8,13). Kde není Boží básně, není ani pravé moudrosti a člověk se za ní bude marně pachtit. Bez ní se mu ztratí i schopnost rozlišovat mezi dobrým a zlým.“

³¹ Srov. POPE H.M.Anchor Bible: Job, s.205

³² Pope M. H.,Anchor Bible, Job: 199-206

Podle G. von Rada byl poslední verš básně připojen jako dodatek, aby čtenáře nezanechal se sice vznešeným, ale negativním závěrem. Pojmy „moudrost“ a „porozumění“ jsou v závěru najednou uvedeny ve zcela odlišném smyslu, jmenovitě ve smyslu moudrosti lidské.

Stejný autor podrobně popisuje tuto velmi bohatě rozvitou báseň, sugestivně ukazující nedosažitelnost moudrosti pro člověka, schopného těžít poklady země ve velmi extrémních podmínkách. Člověk přes veškeré své snažení a námahu ani v hlubinách země nedokáže moudrost nalézt. Pojem „moudrost“ je zde synonymem k „porozumění“, kde obojí neznamena nějakou lidskou ctnost, získanou vlastním úsilím, ale něco naopak velmi vzdáleného. Člověk nemůže o moudrosti nic pořádného říci, není v hlubinách, ani v mořích, žádné živé stvoření ji nespatriilo.

Vše, co může být o moudrosti řečeno je, že ji Bůh ustanovil na počátku světa, její stvoření je tajemstvím. Moudrost pomáhá Bohu, on ji stvořil stejným způsobem jako déšť a vítr (Job28,25-6). Tuto moudrost ale nelze uchopit, je to něco odděleného od díla stvoření, pouze Bůh zná její přiměřené místo, on ji ustanovuje.

V pozdějším Izraeli byly tyto ideály většinou formovány inspirací podněty z okolní kultury. Moudrost, pořádek daný světu Bohem, je nejvzácnější ze všech. Báseň ukazuje člověku hranice jeho poznání, člověk může najít cestu ke všem vzácným věcem, ale nemůže nikdy najít cestu k tajemství stvoření, to zná pouze Bůh.³³

Podle mého názoru je závěrečný verš připojený tak trochu provokativně, čtenář si má uvědomit hranici svého možného poznání, ale zároveň má toužit po překonání té bariéry, alespoň „klíčovou dírkou“ nahlédnout do oblasti vyššího poznání Hospodina a jeho Moudrosti.

Výrazy označující Moudrost jako osobu

v.12a Ale moudrost, ta pochází odkud?

v.20a Ale moudrost, ta pochází odkud?

v.21 (Moudrost)uhýbá před očima všeho živého, skrývá se před nebeskými ptáky

v.24 (Moudrost) vidí až na konec země, zpozoruje vše, co je pod nebesy.

³³ Srov. RAD G., Wisdom in Israel, s.147-9

Charakteristika Moudrosti

Moudrost je nedostupná, ukrývá se na neznámém, člověku nepřístupném místě, které zná jen Hospodin, jemuž pomáhala při stvoření světa. On ji ustanovil, její stvoření je pouze jeho tajemstvím, pro člověka zůstává nepoznaným. Pověst o její proslulosti se donesla až k branám říše smrti. Moudrost má cenu mnohonásobně vyšší než všechny drahocenné poklady ukryté v hlubinách země, nebo dovážené ze vzdálených zemí. Jejím synonymem je „porozumění“, člověk ji může pochopit jen jako praktickou zbožnost, ten kdo ji nemá, ten ztratí schopnost rozlišit dobré od zlého. Podle závěrečného verše ji člověk může poznat pouze jako bázeň před Hospodinem, vše ostatní vysoko převyšuje jeho schopnost poznání.

4.3 *Kniha Přísloví*

Vybraná část knihy Přísloví patří do úvodu, v němž otec dává ponaučení svému synovi, a kde promlouvá i sama Moudrost. Rozpravy v kapitolách 1-9 mají svůj vzor v ponaučeních, která jsou klasickým žánrem egyptské moudrosti, ale berou si příklad také z „Rad otce synovi“, jež byly objeveny v akkadském textu z Ugaritu. Sama personifikace Moudrosti má literární základ v Egyptě, kde pod jménem Maat byla zosobněna Spravedlnost-Pravda. Tato nápodoba uchovává originalitu izraelského myslitele a je transformována jeho vírou v jednoho Boha.

Doba vzniku této části knihy Přísloví je pozdější, její obsah a styčné body, jež má v literárním ohledu se spisy po návratu z vyhnanství poukazují na 5.století před Kristem, to je zároveň doba, kdy celá sbírka dostala svojí definitivní podobu. Prolog podává první soustavné ponaučení o Moudrosti, její hodnotě, úloze, kterou hraje, když řídí a vede lidské konání. Personifikovaná Moudrost hovořící sama o sobě se chválí a určuje svůj vztah k Bohu, v němž je už od věčnosti a jemuž pomáhala, když tvořil svět 8,22-31.³⁴

Celá kniha je sbírkou průpovědí o životní moudrosti, která vyrostla ze zkušeností a biblických myšlenek. Její obsah je velmi pestrý, zahrnuje hlubokou životní moudrost

³⁴ Srov. JERUZALÉMSKÁ BIBLE, s.1059-60

odvozenou z pravd filozoficko-náboženských, stejně jako člověku prospěšnou občanskou morálku, vycházející z praktických zkušeností. Cílem celého spisu je, aby čtenář dosáhl, pokud se jím bude řídit, nejen časného, ale i věčného blaha. Tohle je jiný pohled na knihu Přísloví, jak ji vidí J.Heger v knize K.Flossmanna.³⁵

4.3.1 Moudrost: Proslov k bezstarostným 1,20-33

- 20 Moudrost křičí po ulicích, na náměstí pozvedá hlas,
21 na nárožích křižovatek volá, u bran ve městě pronáší svou řeč:
22 “jak dlouho ještě budete, vy bláhoví, milovat bláhovost?? A posměváčci si budou libovat v posměchu? A hlupáci budou nenávidět vědění?
23 Obrátte se, když vás napomínám, já vám vyliji své srdce a dám vám poznat svá slova.
24 Jelikož jsem volala, a vy jste se zdráhali, jelikož jsem vztahovala ruku, a nikdo si toho nevšímal,
25 jelikož jste nedbali o veškeré mé rady a nestáli jste o mé napomínání,
26 budu se zase já smát vašim úzkostem, budu se vysmívat,
27 když na vás dolehne hrůza jako bouře a vaše úzkost se přizene jako vír, když na vás dopadne utrpení a tíseň.
28 Pak mě budou volat, ale já neodpovím, budou mě hledat, ale nenajdou mě.
29 Nenáviděli vědění, nevyvolili si bázeň z Jahva,
30 nestáli o mou radu, pohrdali mým napomínáním:
31 budou tedy jíst ovoce svých návyků, svými vlastními radami se zasytí!
32 neboť bláhové zabíjí jejich poblouzení, hlupáky vede jejich bezstarostnost ke zkáze,
33 ale kdo mě poslouchá, zůstává v bezpečí, bude klidný, neštěstí se nebude bát.

³⁵ Srov. K.FLOSMANN, Moudrost ve Starém zákoně, s.107

Rozbor textu

Na začátku Moudrost vchází do ulic, na nejrušnější místa ve městě, Moudrost mluví k těm, co ji už dříve nevyslyšeli a pohrdali dřívějšími příležitostmi a obraz města vhodně doplňuje její bojovnou odhodlanost a důraz na její řeč. K názornějšímu dokreslení tohoto obrazu pomůže představa starověkých měst naplněných obchodníky, hrajícími si dětmi, žebráky, zvířaty a lidmi vyřizujícími si své obchodní záležitosti, kde náměstí a městské brány byly samozřejmě pouze mužským prostředím, každá žena tudy procházející neunikla jejich zvýšené pozornosti, proto bylo volání Moudrosti v těchto místech velmi troufalé a nápadné. Podobně i prorok Jeremiáš promlouval v Jeruzalémě k lidu Izraele (Jer 11,6-11), aby mohl oslovit co největší množství lidí.

Moudrost rozlišuje tři druhy pošetilosti:

- a/ prostoduchost, zahrnující i naivní a nezkušené mládí
- b/ posměch spolu s drzostí, které se chovají dlouhodobě arogantně a cynicky
- c/ trvalá hloupost a zanedbanost

Moudrost nařizuje své požadavky lidem, kteří propadli těmto třem typům pošetilosti, ale důvodem není, aby se s těmito kategoriemi někdo identifikoval, čtenář má jen jakoby zaslechnout zavržení těch, mezi které by s určitostí nerad patřil. Pokud se čtenář tohoto textu cítí, že by mohl být nějakým způsobem připodobňován k některé z těchto skupin, může se zdaleka vyhnout těm, kteří Moudrost nenávidí a následně za to sklidí spravedlivý trest patřící všem druhům pošetilců, protože ti všichni slyšeli její volání, ale odmítli ji. Moudrost ještě jednou shrnuje své výzvy k obrácení, podobně jako učitel varuje před trestem a připomíná výhody, které nabízí.³⁶ Téměř shodné rozdělení pošetilosti do třech stupňů uvádí také M. Bič ve svém výkladu Starého zákona.³⁷

Rétorické zvolání Moudrosti „jak dlouho.....?“ vyjadřuje zklamání z toho, že není vyslyšena, ale i nepatrnou stopu naděje, že se pošetilci přece jen odvrátí, je to poslední naděje, kdy mohou změnit své převrácené hodnoty. Pojem trestu uvedený v této části

³⁶ Srov. FOX V.M., Anchor Bible: Proverbs, s.95-98

³⁷ Viz BIČ M., Starý zákon, překlad s výkladem 10, s.53

byl v době vzniku knihy Přísloví důležitou součástí výuky, v tomto kontextu byl pokládán za jeden z pramenů Moudrosti (např. Př 15, 10 nebo 29.15). Tento trest byl platný bez nenávisti, nebo odmítnutí, mohl mít formu tělesnou, ale obvykle byl ústní a zahrnoval i pokání. Ačkoliv zvolání Moudrosti jsou veřejná, pošetilci ji nikdy doopravdy neuslyší, protože kdo ji naslouchá, ten opatruje své svědomí a vychování. Čtenář tohoto textu se nemá s pošetilci všech typů identifikovat, ale jejich osud by měl být pro něj velkým varováním.

V závěrečném proslovu Moudrost hlásí všem spravedlivou odplatu, každý bude jíst, co zasel, hloupost vede ke zkáze, stejně jako spoléhání na vlastní síly, protože opravdové bezpečí spočívá jen v následování moudrosti a poslouchání jejích příkazů.³⁸

J.W. Miller v této ukázce popisuje Moudrost ve dvou částech, tento autor v ní spatřuje částečnou podobnost s 8. kapitolou, kde v první části Př 1,22-7 se představuje podobně jako v Př 8,4-31. Ve druhé části Př 1,28-33 Moudrost popisuje, co se stane těm, kdo neposlechnou její volání, podobně v Př 8,34-36. Zde ale shoda obou ukázek končí, obě části jsou podle tohoto autora zásadně odlišné. Moudrost v 1.kapitole hlasitě volá po ulicích (Př 1,21) a ne po výšinách (Př 8,2) a svoje slova adresuje lidem prostoduchým, posměvačům a hlupákům, kteří nenávidí Moudrost, na rozdíl od 8. kapitoly, kde jsou její slova určena celému lidstvu (8,4).

Prohlášení Moudrosti se od druhé ukázky Př 8,1-36 dále odlišují tím, že v této ukázce se nezabývá pouze vyvoláváním svých vlastních myšlenek, ale běduje nad politováníhodnými způsoby chování některých lidí. Klíčovým místem celého úryvku je toto poselství Moudrosti: ona nevyšlyší lidské volání, dokud ji lidé budou odmítat a nebudou se bát Hospodina, za takové jednání se jim stane zaslouženě podle jejich skutků.

Tato báseň byla napsána v době Ezechiášových reforem a jejím poselství bylo určeno pro lid Izraele: protože Izrael odmítl moudrost od Hospodina, Hospodin odmítl Izrael (Am 3,1-2). V závěrečném verši Moudrost slibuje lidem bezpečné bydlení a klidný život bez strachu pokud jí budou poslouchat.³⁹

³⁸ Srov. FOX M.V., Anchor Bible :Proverbs, s. 98-103

³⁹ Srov. MILLER J.W., Believers church Bible Comentary, s.45-46

M.Bič⁴⁰ poukazuje u této části na změnu dřívější představy o koloběhu dob a dění, která spočívá v tom, že v knize Přísloví je nově zdůrazněno vědomí dané chvíle a příležitosti. Tento posun v představě času ukazuje izraelskou zbožnost jako žijící neopakovatelností každého jednotlivého okamžiku, v němž se rozhoduje o údělu a cíli života.

Výrazy označující Moudrost jako osobu

v.20 Moudrost křičí, pozvedá hlas

v.21 volá a pronáší svou řeč

v.22-33 přímá řeč, Moudrost mluví sama o sobě

Charakteristika Moudrosti

Moudrost se snaží přesvědčit obyvatele města, otvírá jim své srdce, aby přijali její ponaučení, svolává je na nejrušnějších místech s úmyslem oslovit co největší množství lidí bez ohledu na to, že se jako žena pohybuje v místech vyhrazených k jednání a scházení pouze mužům. Její hlasitá zvolání ponechávají i přes velkou rozhořčenost z neúspěchu nepatrný prostor pro naději, že se k ní lidé obrátí. Moudrost se snaží oslovit zvláště lidi prostoduché, pošetilé a ty, kdo ji úmyslně a trvale odmítají. Pokud lidé promarní čas k obrácení, Moudrost se jim ukryje a přestane odpovídat na jejich volání, nechá je, aby nesli důsledky svého jednání sami na sobě, barvitě jim líčí, jak budou jíst ovoce svých návyků a zasytí se vlastními radami ke své záhubě. Trest, který je zde představen, byl v době sestavování knihy Přísloví běžnou součástí výuky a dokonce je jedním z pramenů Moudrosti. V závěru ukázky ale Moudrost ujišťuje všechny, kdo jí poslechnou, že budou žít v bezpečí, klidu a chráněni před neštěstím.

⁴⁰ Srov. BIČ M., Starý zákon, překlad s výkladem 10, s.23

4.3.2 Druhé zosobnění Moudrosti 8,1-36

- 1 Což Moudrost nevolá? Což rozum nepozvedá hlas?
- 2 Na vrcholek výšin, jež se tyčí nad cestou, na rozcestí se staví,
- 3 poblíž bran, u vchodu do města, na přístupových cestách křičí:
- 4 „Lidé! Vás volám, můj hlas se obrací na lidské děti.
- 5 Prostřácci! Naučte se dovednosti, hlupáci, nabud'te rozumu.
- 6 Slyšte, mám vám říci závažné věci, otvírám rty, abych vyřkla přímá slova.
- 7 pravdu prohlašuje moje ponebí, protože zlo se mým rtům oškliví.
- 8 Všechna slova mých úst jsou správná, není v nich nic klamného ani záludného.
- 9 Všechna jsou upřímná pro toho, kdo jim rozumí, přímá pro toho, kdo našel vědění.
- 10 Přijímejte mou kázeň a ne peníze, vědění raději než ryzí zlato.
- 11 Vždyť moudrost má větší cenu nežli perly a nic z toho, po čem lidé prahnou, se jí nevyrovná.

Chvalořeč Moudrosti na sebe samu. Královská Moudrost 8,12-21

- 12 Já, Moudrost, přebývám s dovedností, ovládám rozvážné vědění.
- 13 (Bázeň z Jahva je nenávisť ke zlu.) Nenávidím pýchu a nadutost, špatné chování a křivá ústa.
- 14 Patří mi rada a obezřetnost, jsem soudnost, má je moc!
- 15 Mnou kralují králové a vznešení vyhlašují právo,
- 16 mnou vládou knížata i velmoži, zákonití soudcové.
- 17 Miluji ty, kdo mě milují, kdo mě horlivě hledá, nalézá mě.
- 18 U mne jsou bohatství a sláva, stálé jmění i spravedlnost.
- 19 Mé ovoce je lepší než zlato, než ryzí zlato, mé plody jsou lepší než vytríbené stříbro.
- 20 Kráčím po cestě spravedlnosti, po stezce práva,
- 21 abych získala jmění těm, kdo mě milují, a naplnila jejich pokladnice

Tvůrčí Moudrost 8,22-31

- 22 Jahve mě stvořil jako prvotinu svého díla, dříve nežli svá díla nejdávnější.
- 23 Od věčnosti jsem byla ustanovena, od počátku, dřív než povstala země.
- 24 Ještě nebyly propasti, a byla jsem zrozena, když ještě nebyly prameny hojných vod.
- 25 Dříve než byly zasazeny hory, ještě před pahorky jsem byla zrozena,
- 26 dříve než udělal zemi a širý kraj a první živly světa.
- 27 Když upevňoval nebesa, byla jsem tam, když vyznačoval kruh na povrchu propasti.
- 28 Když zhušťoval mračna z výsosti, když se vzdouvaly prameny propasti,
- 29 když moři určoval jeho mez a vody jeho břeh nepřekročí, když vyznačoval základy země,

- 30 byla jsem mu po boku jako stavitel, den po dni jsem pro něho byla potěšením,
po celý čas jsem před ním skotačila,
- 31 skotačila jsem na povrchu jeho země, své potěšení jsem nacházela mezi lidskými
dětmi.

Poslední vybídnutí 8,31-36

- 32 A nyní mě, mí synové, poslouchejte: Šťastní, kdo zůstávají na mých cestách!
- 33 Poslouchejte ponaučení a zmoudřete, nepohrdejte jím.
- 34 Šťastný člověk, který mě poslouchá, který bdí den po dni u mých bran a střeží
jejich veřeje!
- 35 Neboť kdo mě nachází, nachází život, dosáhne Jahvovy přízně,
- 36 kdo však proti mně hřeší, zraňuje svou duši, kdokoli mě nenávidí, má rád smrt.“

Rozbor textu

Tato část popisuje odlišný rozměr personifikace Moudrosti od Př 1,20-33. V této ukázce se Moudrost také objevuje na veřejných místech ve městě, ale svoje prosby vášnivě volá k celému lidstvu v Př 8,4, zatímco v Př 1,22, oslovuje pouze pošetilé. Moudrost volá s mnohem větší smělostí a důrazem, než v předešlém textu. Pouze na Moudrosti závisí všechny dovednosti, jen ona vládne bystrostí, znalostmi a rozvážností.

V úvodní části 8,22-31 je Moudrost popisována jako první dílo Božího stvoření, zdůrazňuje sama o sobě, že byla dříve než celá příroda a všichni živí tvorové. Od Př 8, 27 popisuje Moudrost svoji spoluúčast při utváření světa, to ona byla Hospodinovi po boku, jako jeho pozorovatelka a důvěrná přítelkyně. S velkou pravděpodobností byla tato část nezávislou básní reflektující mytologická témata a motivy, protože je velmi odlišná od zbytku celé kapitoly ⁴¹, ale přesně zapadá svým tématem i obsahem do této práce.

⁴¹ Srov. MARTIN J.D., Old Testament Guides Proverbs, s. 85-6

V této knize se jedná o jiný druh popisu stvoření světa než v Gn 1, ale je možné zde najít podobné rysy s knihou Žalmů, např. Ž 74,12-17, a také s babylonskými a kananejskými mýty o stvoření světa. Podobně jako v knize Job 28,27 je zde Moudrost základním principem, který řídí podobu světa. Podle autorů, kteří dávají důraz na cizí, a zvláště egyptský původ Moudrosti, je jejím pravzorem postava Maat. Tato Maat je ve svém základu abstraktum, které lze přeložit jako „spravedlnost“, nebo „pravda“, později byla v Egyptě bohyní a její popis má hodně společného s Moudrostí v Př 8,22-31. Moudrost je sice personifikována na mnoha místech Přísloví 1-9, ale pouze v této části je ustanovena od Hospodina jako jeho spolupracovnice, ona měla existovat před vším, co bylo stvořeno, přesto ale není rovna Bohu a není jeho hypostazí.

Tato prezentace Moudrosti představuje nový začátek pojetí, je zde podobnost se začátkem Janova evangelia (J 1,1-3), a také s Moudrostí Ben Sira, kde je ve 24. kapitole hymnus chválicí Moudrost, která o sobě hovoří v 1.osobě.⁴² Tato 24. kapitola patří mezi vybrané texty této práce.

G. von Rad rozděluje tuto báseň na stejné tři části, jako J. D. Martin: 1. Část Př 8,4-21 obsahující svolávání lidstva, na které Moudrost vynakládá velké úsilí, 2.část Př 8,22-31 kde Moudrost hovoří o svém božském původu a 3.část Př 32-36, ve které dává lidem ultimatum mezi životem s ní a smrtí.

Autor se také zabývá původem Moudrosti, a spolu s J.D. Martinem poukazuje na shodné rysy s egyptskou Maat popsané již samotným stylem jejího proslovu, který je obdobný tomu, jakým se představovaly egyptští bohové. Jeden z egyptských textů hovoří o otcovském božstvu, které je v objetí se svou dcerou Maat v dětské podobě, toto božstvo ji během objetí líbá a ona ho jemně drží za nos. Tímto obrazem se přímo nabízí paralela mezi Maat a Moudrostí, hrající si jako dítě před Hospodinem, pro kterého je potěšením. Druhá podoba Maat byla středem egyptského učení o Moudrosti, kde ztělesňovala spravedlivý řád světa a soudnictví. Na této části Př 8,22-31 je zajímavé, že v ní jsou zahrnuty dvě zcela odlišné kultické egyptské oblasti, na sobě zcela nezávislé.

Moudrost popisovaná v Př 8 ale ve skutečnosti nemá mnoho společného s egyptským pojetím Maat, nepatří jí božský status, ani není hypostazí Boha, je pouze

⁴²Srov. MARTIN J.D., Old Testament Guides: Proverbs, s. 86-8

Božím stvořením zasazeným na správné místo. Ačkoliv je jasně odlišená od ostatního stvoření, patří do světa, je první ze všech stvoření a zároveň nad ostatními. Zde se jedná o velmi osobité postavení Moudrosti zdůrazněné podobně také v Job 28. Takováto Moudrost byla popisována celými generacemi učitelů a Izrael by tu svoji nenašel bez znalosti jejího egyptského pojetí. Izraelští učenci však dokázali postavení Moudrosti reinterpretovat s tak hlubokým vhledem, jaký do té doby nebyl ve starověku znám.

Zajímavé vyjádření Moudrosti je v Sir 1,9 kde Bůh „ji rozlil na veškerá svá díla“. Myšlenka „rozliti“ je volná, poetická, představující osobu, kosmologický proces, něco velmi speciálního při stvoření, tajemné zabydlení ve světě.⁴³

Didaktická báseň v tomto textu knihy Přísloví překonává tradiční historický smysl a dává mu zcela nový svým popisem vztahů mezi Bohem a světem, kde se Moudrost obrací k lidem, aby jim dala nový řád do jejich životů. V jejím volání není nic určeného pouze pro zasvěcené, není skryta na výšinách, ale naopak je na viditelných a hojně navštěvovaných místech. Moudrost provolává svou řeč na místech profánních, vše co hlásá, je jasně a srozumitelně určené všem lidem, všechny chce vyučovat v pravdě a spravedlnosti a slibuje Boží přízeň pro ty, kteří ji budou následovat.

Izrael byl sice ovlivněn starověkými náboženstvími okolních národů, ale držel se od nich daleko, v souladu se svojí vírou v Boha Stvořitele. Personifikace Moudrosti jako té „hrající si jako dítě“, nebo potěšující Boha, poukazuje na důležitý bod celé básně – v protikladu k Job 28 je v těchto verších Moudrost zcela imanentní, tak jako je potěšením pro Hospodina, je potěšením i pro člověka, jako hluboce oddělená od všeho stvoření, a zároveň nedílnou součástí Hospodinova řádu s hlubokým vlivem na celé lidstvo.⁴⁴

Pro M. Biče (1979: 55-57) je Moudrost ukazatelem správné cesty a její slova se vyznačují pravdou a spravedlností, podobně jako Job 28 vidí její nadřazenost nad zlato, stříbro, perly a ostatní cenné zboží. Každý člověk, který obdržel Moudrost, získal zároveň s ní řadu prospěšných a užitečných vlastností: chytrost, dar prozíravosti a odpor ke zlému. Protože je Moudrost nerozlučně spojena s bází před Hospodinem,

⁴³ Srov. RAD Von G., *Wisdom in Israel*, s. 151-5

⁴⁴ Srov. RAD Von G., *Wisdom in Israel*, s. 155-8

dokáže člověka odvrátit od čtyřech věcí, které uvádějí do záhuby: povýšenosti, pýchy, zlé cesty a proradných úst. Proti těmto záporným vlastnostem stojí čtyři kladné, které charakterizují Moudrost jako osobu která ovládá umění dobře poradit, poskytuje pohotovou pomoc, ztotožňuje se s tím, co je rozumné, umí vládnout i bojovat. Tyto vlastnosti jsou téměř shodné se čtyřmi základními ctnostmi uvedenými v Knize Moudrosti Mdr 8,7. M.Bič vidí plnost lidského života v následování Moudrosti a plnění jejích požadavků – kázně, poslušnosti a bdělosti. Kdo následuje Moudrost, ten miluje život, zatímco opačný postoj přivodí záhubu.⁴⁵

Výrazy označující Moudrost jako osobu

- v.1 což Moudrost nevolá?
- v.2 na rozcestí se staví
- v.3 na přístupových cestách křičí
- v.4-36 jsou přímou řečí, Moudrost mluví sama o sobě

Charakteristika Moudrosti

Moudrost opět svolává k naslouchání, ale tentokrát se obrací k celému lidstvu, je na viditelných návrších, na křižovatkách cest, kde prochází množství lidí, opět se ukazuje na místech, kde se scházeli převážně muži. Její prohlášení je mnohem důraznější než v prvním úryvku, přesvědčuje o své nabídce pravé cesty životem pro všechny, kdo ji poslechnou, odměnou jim bude Boží požehnání ve všech oblastech života.

Ve druhé části se Moudrost označuje jako prvotina všeho stvoření, pouze ona byla Bohu nablízku jako jeho spolupracovnice, když Hospodin utvářel svět a těšila ho každý den. Nabízí se její podoba s egyptskou Maat, která byla ztělesněním spravedlnosti a zároveň tančila jako dítě před egyptským božstvem. Přes tuto podobnost není hypostazí Boha, ale zůstává jen Božím stvořením zasazeným na správné místo. Moudrost přišla na svět, aby mohla dávat lidem nový řád do jejich životů.

⁴⁵ Srov. BIČ M., Starý zákon, překlad s výkladem 10, s.53 a 57

Pokud jí vládnou králové, ona má v rukou právo a spravedlnost, bez ní nelze získat Boží přízeň, ten, kdo ji nenávidí, má rád smrt.

4.3.3 Pohostinná Moudrost 9,1-6

- 1 Moudrost si postavila dům, vytesala sedm sloupů,
- 2 porazila dobytek, uchystala si víno, prostřela také svůj stůl.
- 3 Vypravila služky a na pahorcích, nahoře ve městě prohlásila:“
- 4 Kdo je prostoduchý? Ať jde sem!“ Pošetilému člověku říká:“
- 5 Přijďte, pojezte mého chleba, napijte se vína, které jsem uchystala!
- 6 Zanechte hlouposti a budete žít, choďte zpříma po cestě rozumu.“

Rozbor textu

Podle Jeruzalémské bible dům se sedmi sloupy, postavený Moudrostí, kde číslo sedm je číslem dokonalosti a plnosti, představuje typickou stavbu bohatého domu s nádvořím.⁴⁶ K. Flossmann je ale toho názoru, že sedm sloupů není podloženo žádnými archeologickými důkazy, podle něj se jedná o kosmicko-mytologický výklad, ve kterém jde o sedm planet, jakožto sloupů světa, ale tato interpretace má jen částečnou podporu v židovské tradici. Předpokládá se tu, že šlo volně postavené sloupy, které mohly vyznačovat místo pro kult bohyně matky, jednalo by se tedy o chrám na okraji hradní výšiny města a hostina by byla hostinou kultickou, přičemž na účelu hostiny se shoduje i s J.D.Martinem.⁴⁷

Ve svém domě může Moudrost přijímat hosty a má jim co nabídnout, překvapivě zve všechny prostoduché k bohaté hostině, kterou označuje J.D. Martin dokonce

⁴⁶ JERUZALÉMSKÁ BIBLE , s.1074

⁴⁷ Srov. FLOSSMANN, K., Moudrost ve Starém zákoně, s.123

jako zasvěcovací⁴⁸, mohlo se jednat také o zasvěcení domu. Slavnostnímu rázu hostiny odpovídá i porážka dobytka, která patřila jen k výjimečným příležitostem, zatímco chléb označuje každodenní základní potravinu pro všechny lidi bez rozdílu původu.

Moudrost opět své pozvání vyvolává na veřejných místech ve městě, ale tentokrát prostřednictvím svých služebnic, které zvou jejím jménem. Stejná místa volí i Pošetilost, zvoucí na hostinu se zcela opačným záměrem.

Hostina Moudrosti bohatá masem, chlebem a vínem je symbolickým vyjádřením výživy pro duši, podobně jako Iz 55,1, kde jídlo a pití bez zaplacení je vysvětleno v následujících verších jako naslouchání prorokovu vyučování. Ve stejném duchu píše i Ben Sirach v Sir 15,3, kde člověka, který je bohobojný, bude Moudrost krmit chlebem důvtipem a napájet vodou porozumění.⁴⁹

Popis stavby domu a jeho vnitřního uspořádání velmi barvitě vykresluje vlastnosti i způsoby jednání personifikované Moudrosti, proto jsem je zařadila do samostatné kapitoly.

Výrazy označující Moudrost jako osobu

- v.1 Moudrost si postavila dům, vytesala sedm sloupů
- v.2 porazila dobytek, uchystala si víno, prostřela také svůj stůl
- v.3a vypravila služky, ve městě prohlásila:
- v.3b-6 jsou přímou řečí, Moudrost v ní hovoří sama o sobě

Charakteristika Moudrosti

Moudrost je představena v postavě majitelky bohatého domu s nádvořím, zve na bohatou hostinu plnou masa, chleba i vína všechny prostoduché, aby se nasytili jejím pokrmem a vínem, jedná se ale o symbolické vyjádření potavy pro duše těch,

⁴⁸ Srov. MARTIN J.D., Old Testament Guides Proverbs, s.41

⁴⁹ Srov. FOX M.V., Anchor Bible: Proverbs, s.297-9

kteří přijmou její pozvání a nechají se nasytit porozuměním a důvtipem. Odlišným výkladem je, že se jedná o přípravy na kultickou hostinu, kde dům není domem, ale chrámem bohyně matky.

Moudrost má své věrné služebnice, které jdou místo ní na vyvýšená místa ve městě vyvolávat její pozvání. Sedm sloupů ukazuje na její plnost všeho dokonalého a hojnost pokrmů nabízených zcela zdarma představuje Boží požehnání pro všechny, kteří její pozvání na hostinu přijmou.

4.4 *Kniha Moudrosti*

V řecké verzi se tato deuterokanonická kniha nazývá „Šalomounova moudrost“, jedná se však o literární fikci, která tento spis zaštiťuje jménem nejmoudřejšího muže v Izraeli. Autorem byl počtčtěný Žid, hrdý na to, že náleží ke „svatému lidu“, k „bezučonnému pokolení“, který žil v Alexandrii, když se za Ptolemaiovců stala jak hlavním střediskem helénismu, tak velkým městem židovské diaspory. Kniha byla napsána asi v druhé polovině 1. století před Kristem a je nejmladší ze starozákonních knih.

Autor knihy se nejprve obrací ke svým krajanům, Židům, jejichž věrnost byla zviklána okouzlením z alexandrijské civilizace: lesku jejich filozofických škol, rozvoje přírodních věd, pestrost různých náboženství nabízejících tajemné obřady, astrologické předpovědi, hermetické nauky a lidové kultury. Vzhledem k prostředí, jakým byl autor knihy obklopen, jsou zde mnohé styčné body s řeckým myšlením, např. nenucenost abstraktních úvah, nebo některé filozofické termíny, ale vše slouží pouze k přesnějšimu vyjádření myšlenek vycházejících ze Starého Zákona.

Autor byl izraelským mudrcem a touto knihou vyzýval posluchače k hledání Moudrosti pocházející od Boha. Moudrosti lze dosáhnout pomocí modlitby, která je zdroje všech ctností, a jež poskytuje člověku vše, co je pro něj dobré. Moudrost je pro autora Božím atributem, to právě ona vše řídila už od počátku stvoření, ona vede běh historických událostí. Jeví se jako od Boha odlišná, ale zároveň v ní září

Boží podstata. Část knihy o povaze Moudrosti Mdr 7,22-8,8 znamená výrazný pokrok ve formulacích a prohloubení původních myšlenek.⁵⁰

Kniha se sice vydává za spis určený zemským vládcům a králům, ale její obsah předpokládá čtenáře, který se k jejímu porozumění vyzná dobře v bibli, aby pochopil zašifrované biblické narážky, a zároveň dokáže ocenit filozofickou terminologii knihy i helénistickou rétoriku. Právě taková čtenářská obec žila v alexandrijské židovské diaspoře, pro kterou autor tuto knihu napsal.⁵¹

4.4.1 Chvála Moudrosti 7,22-30

22 V ní je totiž duch myslící, svatý, jediný, mnohonásobný, jemný, pohyblivý, pronikavý, neposkvrněný, jasný, nestranný, dobro milující, bystrý,

23 neodolatelný, dobročinný, lidumilný, pevný, jistý, bezstarostný, který vše může, nade vším bdí, proniká všemi duchy-myslící, čisté, nejjemnější.

24 Neboť Moudrost je pohyblivější než všechn pohyb, svou čistotou vše proniká a prostupuje.

25 je totiž výronem Boží moci, zcela čistým vyzařováním slávy Všemohoucího, proto do ní nevnikne nic nečistého.

26 Neboť je odleskem věčného světla, neposkvrněným zrcadlem Boží činnosti, obrazem jeho dobroty.

27 I když je sama, zmůže vše, zůstává sama v sobě a obnovuje vesmír, a tím že od věků do věků vstupuje do svatých duší, dělá z nich Boží přátele a proroky,

28 neboť Bůh miluje jen toho, kdo přebývá s Moudrostí.

29 Ona je totiž krásnější než slunce, překonává všechna souhvězdí, srovná-li se se světlem, vítězí,

30 neboť ono ustupuje noci, ale zlo nad moudrostí vrchu nenabude.

⁵⁰ Srov. JERUZALÉMSKÁ BIBLE, s. 1147-8

⁵¹ Srov. KAISER O., Odkaz alexandrijských Židů, s. 144

Rozbor textu

Moudrost v Mdr 7,22b-24 je popisována v sériích 7x3 vyjádření, vypůjčených z řecké filozofie. Existovala před stvořením, modlitebník si ji představuje jako hypostázi, opravdovou Logos-Sofii. ⁵²Autor zde navazuje na předchozí personifikaci v Př 8,22-36, nejdřív vypočítává charakteristické známky Božského ducha, které jsou Moudrosti vlastní a svědčí o její povaze. Číslo 7x3 má vyjádřit vynikající dokonalost Moudrosti.

Verše Mdr 7,25-6 zobrazují vztah mezi Moudrostí a Bohem, tyto obrazy naznačují její původ a zároveň důvěrnou účast na Božím díle. Pojem „věčné světlo“ je totožný s Hospodinem, který je označován podobně např. Iz 60,19b: věčným světlem ti bude Jahve a tvou září bude Bůh.

Ve verši Mdr 7,27 se nejedná pouze o velké proroky, ale Božím přítelem se může stát každý, kdo svým svatým životem v důvěrném vztahu s Bohem proniká do poznání jeho požadavků a je schopen se stát světlem poučení pro ostatní lidi.⁵³

Ve velmi synkretickém kultu bohyně Isis lze najít u jejího pojmenování mnoho kultických jmen, často je nazývána myriónymos. V Oxyrhynchusově papyru (č.1380: rané 2.stol.př.Kr.) je k ní dlouhé vzývání, na kterém je zajímavé, že v něm není žádný rozdíl mezi skutečnými přívlastky (z nich je zde přes dvacet, např. svatá, důvěryhodná, spasitelná, inteligentní, moudrá) a jmény jiných božstev s ní identických. Navíc použití pětistupňovitého pořadí metafor (výron, vyzařování, odlesk, zrcadlo, obraz), kde autor důrazně tvrdí, že Moudrost je emanací Boží síly, slávy, světla nebo dobroty je velmi odvážné a nečekané od někoho, kdo píše v souladu s biblickou tradicí.⁵⁴

Představa Moudrosti jako vše pronikajícího a řídícího vanutí ducha je ovlivněna také podle Kaisera platónskými myšlenkami. Lze se tedy domnívat, že celý hymnus byl ovlivněn mudroslovnými spekulacemi, v nichž se mísí prvky stoické představy o světové duši, platónské a středoplatónské koncepty transcendence a helénistické isidické aretologie, to vše v zájmu prokázání světu nadřazené transcendence židovského

⁵² Srov. WINSTON D., Anchor Bible: The Wisdom of Solomon, s.178

⁵³ JERUZALÉMSKÁ BIBLE, s.1160

⁵⁴ WINSTON D., Anchor Bible, The Wisdom of Solomon, s.179

Boha. Autor knihy byl jistě velmi dobře obeznámen s těmito filozofiemi, ale ve svém díle je stále kriticky srovnával s vírou ve Stvořitele, aby čtenáře přesvědčil o nadřazenosti židovského náboženství nad ostatními.⁵⁵

S představou Moudrosti jako ducha, navíc vyjádřeného „velesvatým“ číslem 21 a tím i s jejím postavením na božskou úroveň vyjádřené přirovnáním k „dechu Boží moci“ (7,25), souhlasí i M. Bič. Moudrost je podle něj pevná, bezpečná, milující dobro a lidumilná (v.22). Moudrost všechno může a zároveň i vše obnovuje. Jen Moudrost vchází do svatých duší a vytváří Boží přátele, není nic nádhernějšího nad ni. Tímto svým jednáním obnovuje a upevňuje obecnství věřícího člověka s Hospodinem.⁵⁶

Výrazy označující Moudrost jako osobu

v.22 v ní je duch

v.24 Moudrost je pohyblivější než všechny pohyby, vše proniká a prostupuje

v.25 je výronem Boží moci, vyzařováním slávy Všemohoucího, nevnikne do ní nic nečistého

v.26 je odleskem, zrcadlem, obrazem

v.27 vše zmůže, zůstává sama v sobě, obnovuje vesmír, vstupuje do svatých duší a dělá z nich Boží přátele

v.29 je krásnější než slunce, překonává souhvězdí, vítězí nad světlem

Charakteristika Moudrosti

Celá ukázka je jejím bohatým popisem, autor se svým vyjadřováním blíží až k hypostazi, opravdové Logos-Sofii. Jsou jí přiřazovány podobné a obsáhlé atributy, jako bohyni Isis. Je popsána jako výron, vyzařování, odlesk, zrcadlo, obraz, je emanací Boží síly, slávy, světla a dobroty. Moudrost je v této ukázce představena jako

⁵⁵ Srov. KAISER O., Odkaz Alexandrijských Židů, s. 158-160

⁵⁶ BIČ M., Výklady V. ke Starému Zákonu, s.100

všepronikající dech Boží moci, který vchází do svatých duší a dělá z nich Boží přátele, aby upevnila pouto mezi věřícím člověkem a Hospodinem.

4.4.2 Moudrost je Šalomounovi ideální manželkou 8,1-8

- 1 Ona se mocně rozprostírá od jednoho konce světa k druhému a ovládá pro jeho dobro vesmír.
- 2 Ji měl jsem vroucně rád a vyhledával jsem ji od mládí, snažil jsem se ji pojmout za manželku a zamiloval jsem se do její krásy.
- 3 Dává zazářit svému vznešenému původu tím, že žije s Bohem, neboť pán všeho si ji zamiloval.
- 4 Ona je opravdu zasvěcena do Božího vědění, to ona vybírá jeho díla.
- 5 Je-li v životě žádoucím statkem bohatství, co je bohatšího nad Moudrost, která vše působí?
- 6 A působí-li tu právě poznání, kdo je více než ona tvůrcem toho, co je?
- 7 Má někdo zálibu ve spravedlnosti? To z její námahy jsou ctnosti, ona totiž učí mírnosti a rozvážnosti, spravedlnosti a statečnosti, tomu, co je lidem v životě nejprospěšnější.
- 8 Má dále někdo touhu po rozsáhlém vědění? Ona zná minulost a domýšlí se budoucnosti, ovládá umění sestavovat pravidla a luštit hádanky, předem zná znamení a divy a také sled dob a časů.

Podle komentáře D.Winstona je to sám Bůh, kdo je nedočkavý mít moudrost jako svoji životní družku. V jejích znalostech je jednota, ne jako u lidí, ale jako v bytí stvoření. Je zde mnoho symbolických představ (moudrost jako nevěsta Šalomounova, Boží dcera, nevěsta Boží), lze o ní mluvit jako o spolupůsobící s Bohem od počátku, Moudrost stále stojí na jeho straně a podílí se na jeho životě. Moudrost je synonymem pro Božskou mysl, kterou reprezentuje jako tvůrčí činitel Boží.

Závěr úryvku odkazuje na Př 1,3-6: Aby se získala obezřelá kázeň – spravedlnost, soudnost, přímost, které jsou považovány za čtyři základní ctnosti, aby se prostým lidem dostalo dovednosti, mladému muži vědění a rozmyslu, aby se vniklo do přísloví a temných průpovědí, do výroků mudrců a jejich hádanek. Ať moudrý poslouchá, zvětší své znalosti a zkušený muž se vzdělá ve schopnosti vést.⁵⁷

M.Bič označuje toho, kdo chce pojmout Moudrost za manželku výrazem „mluvčí“, on viděl, jak „je zasvěcena do Božího vědění“ (v.4) a pochopil, že žádné světské majetky se jí nemohou rovnat. V sedmém verši je Moudrost popsána jako zdroj čtyřech základních životních ctností, popisovaných řeckými filozofy, jsou to: rozvaha, rozumnost, spravedlnost a statečnost. Kdo je vlastní, ten je nazván „spravedlivým“ a smí být připočten k Božím přátelům (7,27).⁵⁸

J.R.Dodson označuje mluvčího slovem „moudrý“, on chce pojmout Moudrost za svou nevěstu, moudrý není sám ve svém uctívání, sám Bůh nejvyšší nad vším ji miluje, personifikovaná Moudrost je jeho skryté tajemství. Moudrost je nejbohatší z bohatých, má hluboký vhled do všeho dění, je největší tvůrkyní všeho, podobně jako v Př 8,30. Je učitelem spravedlnosti a hlavních ctností – sebeovládání, porozumění a odvahy. Moudrost má hluboké zkušenosti a znalosti věcí minulých i budoucích, zná řešení rébusů a hádanek.

Moudrost jako nevěsta bydlí s moudrým, je poradcem v časech zármutku a starostí. Protože ji zahrnuje ctí a slávou před zástupem starších, ona mu dává rychlé a spravedlivé úsudky v jeho rozhodnutích, Moudrost zajišťuje věčný život a dědictví. Kdo je v důvěrném vztahu s Moudrostí, tomu přináší radost a potěšení v podobě bohatství, rozvahy a dobré pověsti.⁵⁹

O. Kaiser neoznačuje mluvčího této knihy žádným jménem, protože kniha Moudrosti podle něj jen využívá jednotlivé filozofické koncepty své doby, které upravuje do vlastního myšlenkového postupu, a proto jej lze jen obtížně přesněji označit. O. Kaiser také zmiňuje stejné čtyři klasické řecké ctnosti, popsané v 7. verši

⁵⁷ Srov. WINSTON D., Anchor Bible, Wisdom of Solomon, s.192-4

⁵⁸ BIČ M., Výklady V. ke Starému Zákonu, s.100

⁵⁹ Srov. DODSON J.R., The Powers of Personification: s. 109

této kapitoly. Podle jeho názoru se v knize jedná o svědectví v pozdně helénistické epoše velmi rozšířeného skeptického a epikurejského rozpoložení.⁶⁰

Výrazy označující Moudrost jako osobu

- v. 1 mocně se rozprostírá, ovládá vesmír
- v. 2 (Šalomoun) ji měl rád, vyhledával ji, snažil se ji pojmout za manželku, zamiloval se do její krásy
- v. 3 žije s Bohem, Pán všeho si ji zamiloval
- v. 4 je zasvěcena do Božího vědění, vybírá jeho díla
- v. 5 vše působí
- v. 6 je tvůrcem
- v. 7 učí mírnosti a rozvážnosti, spravedlnosti a statečnosti
- v. 8 zná minulost a domýšlí se budoucnosti, ovládá umění sestavovat pravidla a luštit hádanky, předem zná znamení a divy

Charakteristika Moudrosti

Moudrost je pro autora ideální manželkou, zasvěcenou do všeho Božího vědění. Podle různých autorů je jejím nastávajícím buď sám Hospodin, nebo je označen méně konkrétně výrazy „mluvčí“ nebo „moudrý“. Od ní pocházejí čtyři základní ctnosti: mírnost, rozvážnost, spravedlnost a statečnost. Moudrost je nejbohatší ze všech, má hluboký vhled do všeho dění, tomu, kdo s ní žije v důvěrném vztahu zajišťuje dědictví a věčný život. Moudrost zná průběh lidských dějin od minulosti k budoucnosti, umí rozluštit každou hádanku i výrok mudrců.

⁶⁰ Srov. KAISER O., Odkaz Alexandrijských Židů, s. 156-7

4.5 *Sirachovec*

Tato kniha je jedním z deuterokanonických spisů, původně sepsána v hebrejštině, v této řeči ji znal i sv. Jeroným a citovali ji rabíni. V prologu vv.1-35 vysvětluje autorův vnuk, že knihu přeložil, když pobýval v Egyptě v 38. roce krále Euegerta. Může jít jen o Ptolemaia VII. Euergeta a datum odpovídá r. 132 př.Kr. Překladatelův děd Ben Sira knihu psal v letech 190-180 př. Kr., v té době část vládnoucích vrstev začala podporovat helenizaci a s ní spojené novoty.

Proti nim stavěl Ben Sira veškeré síly tradice, jako znalec Zákona chtěl sám podat poučení o Moudrosti všem, kdo ji hledají (Sir 33,18). Moudrost, kterou autor hlásá, pochází od Pána, jejím zdrojem je bázeň Boží. O lidském osudu a o problému trestu a odměny má Ben Sira obdobnou nejistotu jako Job a Kazatel. Věří v odplatu, cítí tragický význam hodiny smrti, ale neví dosud, jak Bůh každému podle jeho skutků odplatí. Když mluví o povaze Boží moudrosti (Sir 24,1-22), jde ve stopách toho, co o ní vytušily knihy Job a Přísloví.

Na rozdíl od svých předchůdců ale ztotožňuje Moudrost se Zákonem, jež vyhlásil Mojžíš (Sir 24,23-24). Autor důvěřoval, že osvobození jednou přijde, bude však odměnou za věrnost Zákonu, nikoli dílem nějakého spasitelského Mesiáše. Ben Sira je posledním kanonickým svědkem židovské moudrosti v Palestině a velmi význačným představitelem židovských zbožných mužů nazývaných chasidim (1.Mak 2,42).⁶¹

Tato kniha je nejobsáhlejší z mudroslovných knih, je sbírkou přísloví, rad a výstrah, zaslíbení a napomenutí, která však na sebe nenavazují a přímo spolu ani nesouvisejí. Ben Sira zřejmě navazuje na knihu Přísloví 1-9, ale není pouhým jejím komentátorem, protože on navazuje na celou hebrejskou bibli, připomíná izraelské „dějiny spásy“. Ačkoliv je tematicky velmi roztržštěná, byla tato kniha velmi ceněna židy i křesťany.⁶²

⁶¹ Srov. JERUZALÉMSKÁ BIBLE, s. 1181-2

⁶² Srov. FLOSSMANN K., Moudrost ve Starém zákoně, s. 191

4.5.1 Promluva o Moudrosti 24,1-22

- 1 Moudrost se chválí sama, uprostřed svého lidu ukazuje svou hrdost.
- 2 Ve shromáždění Nejvyššího otevírá ústa, před Mocí ukazuje svou hrdost.
- 3 „vyšla jsem z úst Nejvyššího a jako opar jsem pokryla zemi.
- 4 Bydlela jsem na nebesích a mým trůnem byl oblakový sloup.
- 5 Sama jsem obešla okruh nebes, prošla jsem hlubinou propastí.
- 6 Ve vlnách moře, po celé zemi, u každého lidu a všech národů jsem vládla.
- 7 U nich jsem hledala odpočinek, hledala jsem dědictví, na němž bych se usadila.
- 8 Tehdy mi dal Stvořitel příkaz, ten, jenž mě stvořil, mi poručil postavit si stan.
Řekl mi:“Usaď se v Jakubovi, vejdi v Izraelovo dědictví.“
- 9 Před věky, na počátku mě stvořil, potrvám věčně.
- 10 Ve svatém Stanu jsem před ním konala službu, tak jsem se usadila na Sionu
- 11 a v milovaném městě jsem našla odpočinek, v Jeruzalémě vykonávám svou moc.
- 12 Zakořenila jsem u lidu plného slávy, na panství Páně, v jeho dědictví.
- 13 Vyrostla jsem tam jako cedr na Libanonu, jako cypřiš na hoře Hermonu.
- 14 Vyrostla jsem jako palma v Engadi, jako keře růží v Jerichu, jako překrásný olivovník na planině, vyrostla jsem jako platan.
- 15 jako skořicovník a akant jsem vydávala vůni, jako vybraná myrha jsem voněla, jako galbanum, onyx, ladanum, jako opar kadidla ve Stanu.
- 16 Rozprostřela jsem své větve jako terebint, jsou to větve slávy a půvabu.
- 17 Jsem jako vinice s půvabnou révou a mé květy jsou plody slávy a bohatství,
- 19 pojd'te ke mně vy, kdo po mně toužíte, a nasyťte se mými plody.
- 20 Vždyť vzpomínka na mne je sladší než med, mé dědictví je sladší než plástev medu.

21 Kdo mě jedí, budou ještě lačnět, kdo mě pijí, budou ještě žiznit.

22 Kdo mě poslouchá, nebude se za to muset rdít, a kdo konají mé skutky, nezhřeší.“

Rozbor textu

Podle formy textu, kde Moudrost promlouvá v 1.osobě, může být báseň psaná jako aretologie, tj. chvalořeč na oslavyhodné činy božstva, např. Isidy z Kyme-Memfis.⁶³ Tato egyptská bohyně byla uctívána jako vládkyně světa, dárkyně života a obilí, udržovatelka řádu ve světě i v rodině. Její kult pronikl i do Řecka a za helénismu se rozšířil po celém antickém světě.⁶⁴ Je možné, že Ben Sira znal aretologii na tuto Isidu z Kyme-Memfis a pouze ji přizpůsobil židovskému učení. Na rozdíl od knihy Přísloví, kde Moudrost promlouvá na ulici, nyní je slyšet při chrámové bohoslužbě a v synagoze, tím se její působení sužuje pouze na Izrael.⁶⁵

Moudrost se zde představuje, chválí sama sebe mezi svým lidem, to znamená mezi Izraelity, Božím lidem. Vyjádření ukazuje také na nebeské společníky, zástupy Nejvyššího, anděly ve službě u Božího trůnu, kde je Moudrost personifikována a také o sobě mluví. Výraz „otevívá svá ústa“ čerpá z Př 8,6-8, také z Př 31,8-9. Ve verších 1-2 se Moudrost ukazuje Božímu lidu na zemi a svým společníkům v nebi.

Na počátku Moudrost hovoří o svém Božském původu a jejích aktivitách v nebi a na zemi. Dalším možným zdrojem autora je idea vypůjčená z Př 1,20-33, 8,4-36, 9,1-6. Moudrost je personifikována a její Božský původ jednoznačně dosvědčuje to, že byla stvořena. O Moudrosti je řečeno, že přišla skrze Boží ústa a předpokládá se, že je duchem. Protože je duch, Moudrost je srovnávána s mlhou pokrývající zemi, kde duch (nebo vítr) Boží se vznáší nad vodami při stvořitelském slovu, které přichází z Božích úst, (Gen1,3).⁶⁶ Tento výklad je shodný s M. Bičem⁶⁷. Moudrost je vylita

⁶³ Srov. Flossmann K., Moudrost ve Starém zákoně, s. 220

⁶⁴ Všeobecná encyklopedie Diderot 2, s.386

⁶⁵ Srov. FLOSSMAN K., Moudrost ve Starém Zákoně, s.220-1

⁶⁶ Srov. SKEHAN P.W., Anchor Bible:The Wisdom of Ben Sira, s.331

⁶⁷ BIČ M., Výklady V.ke Starému zákonu, s.152

na celou zemi a je ukázána ve stvoření, které prohlašuje slávu a přímou práci Boží, Ž 19,2-5.

Sloupy v oblacích odkazuje na Ex 13,21-22 a jiné, kde Bůh manifestuje svou přítomnost skrze čas jejich exodu⁶⁸, což opět potvrzuje i M.Bič⁶⁹.

Užitím těchto obrazů ve verši Sir 24,4 Ben Sira tvrdí, že Moudrost bydlí u Boha.⁷⁰ K. Flossman ji představuje jako sedící na trůnu a nadřazenou andělům, tím je vyjádřena výsostnost Moudrosti a její podíl na důstojnosti Boží.⁷¹

Obcházení okruhu nebes vychází z Př 8,27-28 a hlubokých propastí z Př 8,24. Idea Moudrosti držící vládu nad mořem Př 8,29, zemí Př 8,28 a všemi lidmi a národy poukazuje na Př 8,15-16, kde tvrdí, že hlavním stanem Moudrosti je Jeruzalém. Ben Sira potvrzuje, že Moudrost byla přítomná a aktivní skrz historii, tak jako byla přítomná při stvoření Gen 1,1-31 (v.5-6). Nakonec Moudrost hledala pro sebe na zemi místo odpočinku v Sir 24,7a, mezi lidmi všech národů, tázajíc se sama sebe kde by mohla setrvat v Sir 24,7b.

Verš Sir 24,8b předpokládá, že Bůh sám vybral místo pro stan Moudrosti, protože byla neúspěšná při hledání. Ve verši Sir 24,8cd, je důležitá paralela mezi „v Jakobovi“ a „v Izraeli“ a „usazením“ a „vejítím ve své dědictví“.

Verš Sir 24,9a odkazuje na Př 8,22-23, Moudrost trvá stále, nemůže přestat být. V Sir 24,10a Moudrost mluví o službě před Stvořitelem, „ve svatém Stanu“ vyhrazené náboženským a liturgickým účelům a následované chválením Boha. Stanem je myšlen Tabernákl, neboli Příbytek Boží přikázaný postavit Mojžíšovi Ex 25,8-9. V Sir 24,10b ukazuje službu Moudrosti, kterou Jeruzalém přijal místo Stanu. Sir 24,11 je paralelou k Sir 24,8, ve kterém Stvořitel dal Moudrosti Jeruzalém, tím odkazuje na sféru jejího působení a vlády.

⁶⁸ Srov. SKEHAN P.W., tamtéž s.332

⁶⁹ BIČ M., tamtéž, s.152

⁷⁰ Srov. SKEHAN P.W., Anchor Bible: Wisdom of Ben Sira, s.332

⁷¹ FLOSSMANN K., Moudrost ve Starém zákoně s.221

Pojmenování Lid plný slávy je běžné pro Jákoba-Izrael, dědictví Moudrosti je podílem od Pána v Sir 24,12b Izraele, srov. Deut.32,9.

Ve verších Sir 24,13-15 Moudrost prohlašuje svoji jedinečnost a žádoucnost sérií obrazů, které jsou opravdu velkolepé. Stromy a rostliny, nejlepší z těch rostoucích v Palestině a exotických přípravků, z nichž se některé používají v liturgii, mívají evokovat v čtenáři nebo posluchači pocit potěšení a touhy po moudrosti.⁷²

Libanonský cedr je nejvíce majestátní a oslavovaný strom v Sýrii a Palestině a byl používán jako metafora pro sílu a krásu. Cypřiše jsou známé svou ohromnou výškou. Hora Hermon je umístěna na severovýchodní hranici Palestiny s Libanonem. Vypíná se vysoko nad starodávným městem Dan a prameny Jordánu Ž 133,3.

Verš 14a zmiňuje Engadi, město umístěné na západním břehu Mrtvého moře, v Judské divočině, široce známé pro své datlové palmy, které rostou s krásnými listy a produkují výborné odrůdy datlí. Jericho ve 14b je známé město Benjamina na planině západně od řeky Jordán, které bylo velmi úrodné, s hojností vod, jeho růžové zahrady v Jerichu byly ukázkové. Olivové stromy v 14c jsou základním stromem nosícím plody v celé Svaté zemi a jiných středomořských krajích, jsou zde popisovány jako překrásné a hodné povšimnutí, rostoucí v hojnosti na svazích hor. Platan ve verši 14d je nalézán hlavně na sever od Palestiny v malém počtu.

Ben Sira mění obrazy stromů na vonné látky užívané při službě ve Stanu setkávání na poušti. Skořice, akant a vybraná myrha, které smíchané s olivovým olejem dávaly směs používanou ve Stanu Ex 30,23-30, galbanum ve verši 15c je hořká aromatická pryskyřice používaná na kadidlo. Ve verši 15d se Moudrost označuje jako „vůně kadidla ve svatém Stanu“, to je něco posvěceného, přijatého a potěšujícího Pána, něco zakázaného používat z neliturgických důvodů ((Ex 30,38), co lze nabídnout pouze pověřeným osobám (Nu 16,6-7). Příjemná vůně kadidla byla zmiňována v Přísloví (Př 27,9). Verš 15 proto nabízí nový pohled na Moudrost, ta se nabízí v liturgické a kněžské roli, je prostředníkem mezi Bohem a lidským bytím.

Ve verších 16-17 se obrazy vrací k rostlinám, terebint představuje strom s červenými plody, které jsou známé dlouhými a krásnými větvemi. V Sd 6,11,

⁷² Srov. SKEHAN P.W. Anchor Bible: Wisdom of Ben Sira s.333-4

když anděl Boží mluvil s Gedeonem, seděl pod terebintem,⁷³ stromem podobným dubu, v jehož stínu lze dobře odpočívat.⁷⁴ Podobně jako vinná réva, produkující plody pro potěšení bohů a lidí, Moudrost raší pro potěšení.

Když její květy opadají, Moudrost dává ovoce slávy a bohatství⁷⁵, podle M. Biče je réva uctívána i jako strom života. Bohatý popis stromů a rostlin je popisem její přítomnosti po celé zemi, kterou naplňuje svou přítomností stejně, jako ji rostliny a stromy naplňují svou vůní a krásou.⁷⁶

Ve verších 19-20 Moudrost znovu nabízí pozvání svým učedníkům, které oslovuje „vy kdo po mě toužíte“. Každý musí přijmout její pozvání „být nasycen jejími plody“, které jsou „sladší než med“, její pověření od Hospodina je „sladší než plástev medu“. Verš 21 poukazuje na to, že kdo jí a pije pochoutky Moudrosti, bude po nich navěky hladovět a žíznit. Kdo poslechne Moudrost, nebude se muset za ni rdít kamkoliv půjde, protože osoba nedodržující zákon sklídí jen ostudu a hanbu.⁷⁷

G.von Rad popisuje Moudrost Ben Sira ne jako strach před Bohem, ale ve smyslu praktické moudrosti, kterou musí každý člověk vzít na vědomí. Na prvním místě je u něj charakteristika člověka, snažícího se úzkostlivě porozumět moudrosti. S velkým úsilím Ben Sira burcuje své žáky, aby neztratili ze zřetele nejvyšší dobro. Kromě toho jsou zde tvrzení, která nevykládají moudrost jen jako objekt lidského poznání. V protikladu k nim je rozhodnutí o aktivitě ve prospěch lidstva na straně moudrosti a člověk je jejím objektem. Ona k němu přichází, vítá ho, sytí chlebem a povznáší jej (Sir 15,2-7).

Ve druhé části 4.kapitoly Moudrost vystupuje jako ta, která vychovává své děti, své vyvolené zkouší a vodí po křivolakých cestách, teprve potom, když úspěšně projdou všemi nástrahami, jim odhalí svoje tajemství. Tradičním označením počátku Moudrosti

⁷³ Srov. SKEHAN P.W., Anchor Bible: Wisdom of Ben Sira, s.335

⁷⁴ BIČ M., Výklady V. ke Starému zákonu, s.152

⁷⁵ SKEHAN P.W., Anchor Bible: The Wisdom of Ben Sira, s.335

⁷⁶ BIČ M., Výklady V.Ke Starému zákonu, s.152

⁷⁷ SKEHAN P.W., tamtéž

byla bázeň před Hospodinem, ale toto vyjádření používá Ben Sira pouze jednou v první kapitole, podobně jako v Přísloví 1,1-7.

Zde je ukázán nový přístup k výkladu, zatímco pro starší učitele bylo vše nezbytné vyjádřeno pojmem bázeň, pro Ben Sira nebylo tak jednoduché vyjádřit, co vše pod tento pojem patří, proto má ve své básni bohatá vyjádření jako sláva, hrdost, potěšení, koruna radosti a moudrosti.⁷⁸

Jazyk Ben Sira není tak jednoznačný jako texty ve starších obdobích. Staré myšlenky bylo nutné reinterpretovat v souladu s dobou, kde stará moudrost vyjádřená jednoduše pojmem bázeň z Hospodina znamenala závislost člověka na Bohu a závazek poslušnosti. V době Ben Sira byla bázeň popisována v souladu se zkušenostmi jeho doby jako instrukce zahrnující lidské vědomí, pocity a sklony. Autor termín bázeň vyjádřil slovy radost, pokora, láska k Bohu, důvěra a naděje. Tyto výrazy dávají širší smysl a hlubší prostor k pochopení slova bázeň v jeho době.

Vznešená didaktická báseň ve 24. kapitole se snaží obhájit interpretaci Tóry jako oblasti porozumění charakteristické pro moudrost, kde je popsán pravěký řád, stvořený přede všemi věcmi a vyplňující celý svět, hledající mezi lidmi místo k odpočinku, kde by mohla být zjevena a kterou Bůh přidělil lidu Izraele.⁷⁹ Podobně píše i O.Kaiser o Moudrosti rozprostírající se v celém vesmíru a pocházející od Boha, kde ji Ben Sira ztotožňuje s Tórou, která je jejím pramenem a souhrnem. Jejím počátkem, středem, cílem a kořenem je bázeň Hospodinova (Sír 1,10). Moudrost skrytě vládoucí světu nalezla svůj příbytek v Jakobovi, je přidělována bohabojnému člověku, který se ve škole učí Tóře.⁸⁰

„Rozbij svůj stan v Jakobovi a získej pro sebe majetek v Izraeli“ tak není pouze obhajobou Tóry, protože otázkou není: „odkud přišla Tóra“?, ale „v jaké míře je Tóra pramenem moudrosti?“ Odpověď zní: „Protože Tóra je reprezentací starověkého řádu,

⁷⁸ Srov. RAD Von G., *Wisdom in Israel*, s.242-6

⁷⁹ Srov. RAD Von G., *Wisdom in Israel* s.242-6

⁸⁰ Srov. KAISER O., *Odkaz Alexandrijských Židů*, s.136-7

je schopna být lidem nápomocná ohledně moudrosti.“ Je důležité si povšimnout, že mluvčím je moudrost, ne Tóra, ona je tím, čím bije Ben Sirovo srdce.⁸¹

Zatímco G.von Rad vykládá Moudrost v Ben Sirovi jako knihu propagující nové významy moudrosti, J.D.Martin označuje Ben Sira za konzervativnějšího než Job a Kazatel. Podle něj sice kniha pokrývá široký okruh témat, ale podobně jako kniha Přísloví na sebe příliš nenavazují.⁸²

Lze u něj najít dva nové pohledy, které chybějí ve starší literatuře. Prvním je důraz na kněžství, chrám a náboženství, který vrcholí v 50. kapitole, druhým je jeho „Velká píseň otců“ v kapitolách Sir 44-49. Celá kniha je více osobní než jiné spisy, „podpisem“ v Sir 50,23-30 a prohlášením“ v Sir 51,23-30.⁸³

V rukopisech 24. kapitoly je ještě verš 18, který zní takto: „Jsem matka čisté lásky, bázně, poznání i svaté naděje. Jsem dána všem svým dětem, já věčná, těm, které on vyvolil“. Vulgáta má místo druhé věty tuto verzi: „Ve mně je všechna půvab cesty i pravdy, ve mně je všechna naděje života a ctnosti“ (srov. J 14,6).⁸⁴ Tento verš zmiňuje i poznámka v Jeruzalémské bibli, pouze výraz „svaté“ je přeložen jako „důstojné“, dále „půvab“ je přeložen jako „milost“ a výraz „ctnosti“ je přeložen jako „síly“.⁸⁵ Podobné vyjádření je v Mdr 8,6-7a: „A působí-li tu právě poznání, kdo je více než ona tvůrcem toho, co je? Má někdo zálibu ve spravedlnosti? To z její námahy jsou ctnosti“. Zatímco v tomto verši je mimo jiné i „matkou bázně“, v jiných citovaných úryvcích je bázeň před Hospodinem jedním z pramenů Moudrosti. Oba zdroje tohoto 18. verše uvádějí podobnost se stejným výše uvedeným veršem z Nového zákona. Podrobnější výklad tohoto verše jsem bohužel nenašla v žádném z dostupných zdrojů.

⁸¹ Srov. RAD Von G. tamtéž s.242-246

⁸² Srov. MARTIN J.D., Old Testament Guides, Proverbs, s.15-16

⁸³ Srov. MARTIN J.D., tamtéž

⁸⁴ BIČ M., Starý zákon, apokryfy, s.183

⁸⁵ JERUZALÉMSKÁ BIBLE, s.1223

Výrazy, kde se o Moudrosti mluví jako o osobě

v.1 chválí se, ukazuje svou hrdost

v.2 otevírá ústa

v.3-22 přímá řeč, moudrost mluví o sobě

Charakteristika Moudrosti

Moudrost byla stvořena, přišla na svět skrze Boží ústa, je duchem vylitým na celou zemi. Po dlouhém hledání se na příkaz Hospodina usazuje v Izraeli, tam nalézá odpočinek. Přirovnává se k silným, rostlinám a vonným látkám, užívaným hlavně k liturgickým účelům, ukazujících její rozšíření po celé zemi, kterou naplňuje svou přítomností stejně, jako stromy a keře naplňují svět svou vůní a krásou. Lze ji srovnat i s vinnou révou, která po opadání květů dává užitek ze svých plodů. Člověku má při jejím hledání pomoci Tóra, to ona je jejím pramenem a souhrnem. Moudrost přichází k člověku, sytí ho chlebem, vítá ho, ale i vychovává vedením po křivolakých stezkách. Nakonec se nabízí za pokrm všem, kdo ji hledají, každý, kdo ji ochutná, bude po ní navždy toužit, Moudrost je sladší než med.

5 Stavba a Moudrost v Mezopotamii a Izraeli

Tento výklad stavby domu jako obraz působení personifikované Moudrosti jsem zařadila jako samostatnou kapitolu, i když je stručně popsán výše v rozboru textu Př 9,1-6. Důvodem je větší rozsah této části a odlišný způsob pojetí od předchozí kapitoly.

Ve sborníku *Wisdom Literature in Mesopotamia and Israel* popisuje R.C. Van Leeuwen způsob, jakým obyvatelé Mezopotámie a Izraele vnímali stavění budov a s tím související aktivity. Tito lidé ve všem viděli kromě lidské moudrosti také božskou moudrost stvoření, obě tyto kultury shodně položily základy lidské moudrosti na moudrosti božské, která dává řád, smysl a život vesmíru jako celku. Stvoření je podle nich zobrazeno jako makrokosmický dům s poli, vodami a rozličnými aktivitami, které v chrámech a hlavně domech s jejich pozemky představují mikrokosmos.

V tomto pohledu je široce rozšířený vzor „stavění domu“ a „zaplnění domu“ nebo zásobování, podle vzoru stavění moudrosti. Jazyk poukazuje zaprvé na zabydlení, zadruhé na vše co dělá život v domě plný a bohatý, včetně zemědělství, úrodnosti, jídla a pití, zajištění materiálních potřeb.

Termín „stavění“ vyjadřuje proces, nebo výsledek procesu. V termínech starověkých vyprávění popisuje stvoření a budování oboje jako binární proces:

1. Typ stavby, výběr materiálů a dělníků, konstrukce a kompletace.
2. Naplnění domu a zařízení domu včetně pořízení zásob.

Závěrem tohoto dvojitého procesu je dům zaplněný a zásobený dobrými věcmi ze zahrad, polí, a širokého světa kolem, jako místo spojované s hojností.

Tento přístup souhlasí s názory učenců, že starověký blízkovýchodní „dům otců“ utvářel hmotný a kulturní život světa starověkých společností. Přes všechny jejich specifické rozdíly neorganizovaly pouze hmotný svět, ale rozvíjely také poznávání v jejich metaforických sférách nebo symbolech vyjádřených jejich částečným porozuměním kosmo-sociálního řádu zahrnujícího boha (bohy) a lidi. Sumerský Enki, bůh moudrosti si zajišťuje sebechválu podobně jako paní Moudrost v Př 8, když mluví o stavbě svého domu, ale tento termín zahrnuje několik významů, které lze popsat

jako vzory mikro a makrokosmu. Obecněji „dům“ je Enkiho literární chrám v Eridu, s působením lidských dělníků.

Tento pohled ukazuje na základní metaforu užívanou starověkými blízkovýchodními společnostmi k vysvětlení jejich pojetí lidské moudrosti jako vycházející z božské, což je ukázáno na řádu a zajištění celého kosmu. Od té doby je kompozice tématu (stavění a naplnění domu a moudrost) kulturním základem, který může být vysvětlen různými formami. V bibli je přejet vysvětlením částečného pohledu Izraele na tabernákl, chrám, stvoření a základní stavbu domu. Později v žánru mudroslovné literatury je přejatý „tvrzením o staviteli moudrosti“ s jeho vlastními důvody. Boží moudrost se svým kosmickým rozhledem je základem pro široké rozšíření obzorů lidské moudrosti.⁸⁶

V knize Přísloví Př 9,1-6 je popis pohostinné Moudrosti, která si postavila bohatý dům se sedmi sloupy, což je zde symbolem dokonalosti. Jeho vnitřním naplněním je hostina plná vybraných pokrmů a vína, pozvaní prostoduší a pošetilí jsou zváni, aby pojedli a zanechali svého způsobu života, přijetím pohoštění se stanou rozumnými.⁸⁷

Podle J.W.Millera popis domu symbolicky poukazuje na královské školy té doby. Dům Moudrosti může být určitým typem školní budovy, kde se studenti shromažďují a pokrmy mohou znamenat součást výuky. Zatímco základem byla výuka synů, úlohou dívek byla příprava jídel. Nabízí se paralela se starověkým řeckým „sympoziem“, kde byl prostor pro poezii, moudrost a učení.⁸⁸ S tímto výkladem souhlasí i komentář M.V.Foxe, kde popisuje hostiny helénského světa včetně Židů a nabízí možnost, že se jednalo o sympozium filozofů, kde se během jídla a pití naslouchalo Moudrosti a diskutovalo se, Moudrost tomuto shromáždění předsedala, zatímco její hosté odpočívali na lehátkách a konverzovali, pochutnávali si na jídlu a pití života. Přijetí pozvání na hostinu Moudrosti tak znamenalo požehnaný a spokojený život.⁸⁹

⁸⁶ Srov. LEEWEN R.C. in *Wisdom Literature in Mesopotamia and Israel*, s.72-84

⁸⁷ JERUZALÉMSKÁ BIBLE, s.1074

⁸⁸ Srov. MILLER J.W., *Proverbs*, s.99

⁸⁹ FOX M.V., *Anchor Bible: Proverbs*, s.306

V knize J.Proseckého je napsaná stará sumerská hádanka dochovaná na tabulce z 18.stol.před Kristem z města Uru, která popisuje stavbu sloužící jako písařská škola:

Dům, (jehož) základy jsou nebesa,

Dům, (jenž) jako schránka na dopisy je pokryt plátnem,

Dům, (jenž) jako husa stojí na širokých nohou,

Slepý tam vchází,

Vidoucí odtamtud vychází.

Podrobně se o písařích rozepisují texty Chvála písařského umění a nesnáze písařského umění. V písařských školách byli vyučováni synové ze zámožnějších rodin, její absolventi našli uplatnění hlavně v různých oborech palácové administrativy.⁹⁰

Paní Moudrost si ve vybraném textu Př 9,1-6 postavila dům, zařídila jej s dobrým vkusem a připravila slavnost, vyslala své služebné, aby nahoře ve městě svolávaly hosty. Dům zde znamená domov, nebo domácnost. Lze poukázat na zajímavou paralelu s Asyrsko-babylonským označením Apsu jako „dům moudrosti“, kde Apsu je obrovské množství sladké vody v pod zemi, které je královstvím boha Ea-Enkiho, jehož jedním pojmenováním je „Pán moudrosti“.

Sedm sloupů vyjadřuje napodobení židovského uspořádání slov. Sedm je kruhové nebo typologické číslo, podobně jako „tucet“ v jiných jazycích. Znamená kompletnost, přivlastnění. Podrobnosti této scény nemají význam jednotlivě, ale dohromady ukazují Moudrost jako dychtivou se nabízet posluchačům. Poslouchat Moudrost, žít s ní v jejím domě, sdílet s ní její pokrmy a víno, jsou radikálně odlišné způsoby životního učení od toho, které nabízí zosobněná Pošetilost.

Maso z dobytka bylo určeno jen pro zvláštní příležitost, k přípravě pokrmů na slavnostní hostinu. Teprve po důkladné přípravě stolu Moudrost vyslala své služebné, aby pozvaly hosty. Zde vznikaly menší dohady ve výkladech mezi tím, zda Moudrost sama zve na hostinu, nebo její služebné, ale pozvání bylo jasně formulováno jako „slova odesilatele“, ze kterého jasně vyplývá, že pochází od samotné Moudrosti.

⁹⁰ PROSECKÝ J., Prameny Moudrosti, s.13 a srov. 102-5

Moudrost si pro své pozvání vybrala stejná veřejně známá místa, jako její protiklad Pošetilost a její slavnostní hostina může podle F.M.Foxe znamenat zasvěcení domu. Ale pravděpodobnější je, že Moudrost vždy a stále staví svůj dům, připravuje hostinu a zve dovnitř všechny pošetilé a hloupé v naději, že okusí její životadárné pokrmy a opustí svůj dosavadní způsob života.

Hebrejský výraz pro jídlo „lehem“ je překládán jako „chléb“, ve významu základního pokrmu pro veškeré lidstvo, obdobně Moudrost je základní výživou duše. Metaforické vyjádření Izajáše 55,1 jíst a pít bez peněz je vysvětleno v následujících dvou verších jako naslouchání prorokova vyučování. Ben Sirach uvádí, že když má člověk bázeň před Hospodinem, Moudrost ho bude krmit chlebem důvtipu a dá mu vodu porozumění k napití (Sir 15,3). Ve starověku se silné víno mísilo s vodou, v tomto kontextu můžeme předpokládat, že šlo o velkolepou hostinu k významnému svátku, zvláště když se mísilo víno s kořením.⁹¹

Moudrost, která je schopná s rozvahou vybudovat a zařídit bohatý dům, aby v něm mohla uspořádat hostinu pro pozvané návštěvníky, zde představuje osobu zapadající do řádu starověkého světa. Dům ve starověku nezahrnoval pouze stavbu a vnitřní vybavení, ale byl také centrem kultury a učenosti, pojem „dům otců“ znamenal předávání rodinných hodnot a tradic z jedné generace na druhou. Z těchto důvodů jsem tento popis zahrнула do své práce jako obraz dalších atributů přiřazovaných k postavě paní Moudrosti.

⁹¹Srov. FOX M.V., Anchor Bible: Proverbs, s.296-9

6 Paní Pošetilost jako protiklad k Paní Moudrosti

Pro srovnání k Paní Moudrosti zařazují popis paní Pošetilosti, jako představitelky záporných vlastností, před kterou jsou varováni nejen synové od svých otců, ale všichni lidé bez rozdílu věku nebo původu. Zatímco pošetilost v Př 2,16 nebo Př 5,1-6 je spíše varováním před cizí ženou ve smyslu náboženského odpadnutí od pravé víry v Hospodina, nebo před smilstvem a cizoložstvím, jasně personifikovaná Pošetilost, kterou lze postavit jako ostrý protiklad s Moudrostí, se vyskytuje pouze v Př 9,13-18.

6.1 Paní Pošetilost se opičí po Moudrosti, Příklad 9,13-18

- 13 Paní pošetilost je prchlivá, bláhová a neví nic.
- 14 Usedá u dveří svého domu, na trůn, nahoře ve městě,
- 15 a volá na kolemjdoucí, kteří jdou přímo svou cestou:
- 16 „Kdo je prostoduchý? Ať si zajde sem!“ Pošetilému člověku říká:
- 17 „Kradené vody jsou sladké a chutný je chléb tajnosti!“
- 18 On neví, že tam jsou Stíny a že její hosté jsou v údolích šeuolu.

Pošetilost je zde popisována v podobné situaci, jako Moudrost v Př 9,1-6, také ona svolává všechny prostoduché na hostinu, také je slyšet z míst nahoře ve městě. Autor básně ji označuje jako ukřičenou, neukázněnou, bez jakýchkoliv znalostí, sedící před svým domem, nebo na vyvýšených místech ve městě a nestydatě zvučí všechny co jdou kolem k návštěvě svého domu. Stejně chování jako Pošetilost měly i prostitutky. Volání Pošetilosti má přilákat prostoduché k ochutnání zakázaného pokrmu, jedeného v tajnosti, to znamená i všechny druhy nedovolených pokušení obecně. Konec uvedené básně je jasný – ti kdo jí podlehnou, skončí v údolích věčné smrti.⁹²

⁹²Srov. MILLER J.W., Believers church Bible comentary, s.101

V komentáři M.V.Foxe je barvitý popis hostiny Pošetilosti jako obraz nevázaného veselí, opilství, přecpávání a obscénností. Sama Pošetilost je hloupá, líná a nevázaná, stejně jako její hosté, mající radost z hloupé zábavy. Nikdo z nich netuší, že jsou už zaživa mrtví.⁹³

Paní Pošetilost je pouze literární personifikací, bez mytologických kořenů. Autor se o ni zajímá méně než o Moudrost a popisuje ji v bledých, jakoby zesínaných barvách a mnoho o ní nevypravuje. Motiv pro její vytvoření byl rétorický, měla vytvořit symetrii mezi moudrostí a pošetilostí, při porovnávání těchto osob, nebo úhlů pohledu vytvořit prostor pro jejich konfrontaci. Je to ztělesnění pošetilosti jako takové, ne pouze ve smyslu pošetilosti lidské, jak uvádí tradiční židovský výklad. Ten také přirovnává pošetilost k neschopnému, mýlícímu se učiteli, který přitahuje nepřipravené žáky a mate je svým kradenými a protikladnými rozpravami.

Volání Pošetilosti je zmatené, křiklavé a burácející, sama je stejně lehkověrná a důvěřivá jako její posluchači.⁹⁴ V souladu s J.W.Millerem lze její chování přirovnat ke starověkým prostitutkám,⁹⁵ ačkoliv Pošetilost vyhledává stejná místa jako Moudrost, její úmysly jsou zcela opačné. Zatímco Moudrost chystá vše k hostině a vysílá své služebné, aby jejím jménem zvali k návštěvě, Pošetilost sedí netečně před svým domem a zve všechny jdoucí kolem na kradený pokrm.

Dům Pošetilosti je cestou ke smrti, podobně jako starý mýtus z Ugaritu, kde bůh El zve stíny na oslavu do svého paláce. Stíny zde znamenají obyvatele podsvětí, divné duchy, válečníky Baalovi, kteří jdou slavit sedm dní, jejich pokrm je z preludů zadržovaných v podsvětí. Ačkoliv má personifikovaná Pošetilost podobné znaky jako bohyně plodnosti Ištar nebo Anat, je varováním před kultickou nečistotou, to je před odpadnutím od Hospodina. Poslední 18. verš je hlasem autora básně, ne Moudrosti.⁹⁶

⁹³ Srov.FOX M.V.,Anchor Bible: Proverbs, s.306

⁹⁴ Srov.FOX M.V.tamtéž s.300-1

⁹⁵ MILLER J.W., Proverbs, s.101

⁹⁶ Srov.FOX M.V., tamtéž s.304

Podle W.Krolla je život podle naší vlastní moudrosti vždy katastrofou. Pošetilost svádí neopatrné a nebezpečné lidi k následování, ale tito lidé neví, že jejich společná cesta nutně končí záhubou v hlubinách Šeolu.⁹⁷

6.2 Lidé následující Pošetilost

Lidé jdoucí kolem a slyšící volání Pošetilosti nejsou sami od sebe špatní, ale spíše se nechají snadno zlákat, pokud by na ně nevolala, nevšimli by si jí. Pošetilost nabízí své pokrmy, zatímco moudrý pozná, že sladkost překrývá jed, pošetilý se nechá oklamat. Kradené vody je termín narážející na nečistotu v sexuální oblasti, ale platí stejně dobře i na pýchu a hrabivost. Kradená potěšení vzbuzuje touhu po přebytku, vlastnictví, bažení mít mnohem více nad vlastní spotřebu, vzdor vůči autoritě a překračování hranic, člověk, který se takto proviní, činí své hříchy s potěšením.⁹⁸

Pošetilost podle Př 1,22 následují různé typy lidí. Zatímco lidé bláhoví, mladí a nezkušení se mohou nechat poučit, posměvači jsou chronicky arogantní a cyničtí a hlupáci trvale samolibí a zabeďnění. Tyto tři skupiny jsou uvedeny pohromadě, protože všichni jsou zároveň náchylní ještě k samolibosti.⁹⁹

Podle M.Biče¹⁰⁰ si lidé bláhoví uvědomují vlastní nemoudrost, tím jsou blízcí „chudým v duchu“, a proto se často nechají přivést na správnou cestu, zatímco posměvači a svévolníci si zakládají na svojí lidské moudrosti a Boha odmítají, napomínat je nelze, aby člověk nevydával sebe i Boží moudrost zlehčení a posměchu.

⁹⁷ KROLL W., The Pursuit of God's Wisdom, s.33

⁹⁸ FOX M.V., Anchor Bible: Proverbs, s.302

⁹⁹ Srov. FOX M.V. tamtéž s.98

¹⁰⁰ Srov. BIČ M., Starý zákon, překlad s výkladem 10, s.59

7 Podoby Paní Moudrosti podle vybraných textů

Po uvedení jednotlivých biblických textů a jejich stručných rozborů podle různých komentářů je zde uveden souhrnný popis podob Paní Moudrosti, její obrazy a vlastnosti, jak se vyvíjely v jednotlivých výše uvedených ukázkách z knih Starého Zákona. K ukázkám z jednotlivých knih jsou také přiřazeny rozdílné postavy Moudrosti, které se v nich vyskytují. Závěrem je popsáno několik protichůdných vlastností postavy Paní Moudrosti.

7.1 Popis Moudrosti podle knihy Job 28,1-28

Podle popisu v knize Job Moudrost sídlí na místě lidem i ostatním tvorům skrytém a vzdáleném, ukrývá se před nebeskými ptáky, daleko za hranicemi lidského světa. Místo jejího pobytu zná jen Hospodin, jemu pomáhala, když stvořil svět. Hospodin Moudrost ustanovil, její stvoření je pouze jeho tajemstvím. Člověk ji marně hledá, je mimo jeho chápání, pouze ona zná tajemství stvoření, ke kterému se člověk nikdy nepřiblíží, i když dokáže velmi pracně získat drahé suroviny z hlubin země, Moudrost mu zůstane skrytá. Její proslulost se donesla až k branám říše smrti, to je další obraz ukazující na její vzdálenost pro člověka. Moudrost pomáhá Hospodinu v jeho díle, on si ji důkladně prověřil a vyzkoušel, když ji utvářel a nakonec jí svěřil roli dohlážitěle a pozorovatele nad světem lidí. Moudrost byla stvořena stejně jako déšť a vítr, proto se dokáže rozprostírat po celém světě.

Moudrost je pořádek daný světu samotným Hospodinem, je nejvzácnější ze všeho na zemi. Jejím synonymem je výraz „porozumění“, podle závěrečného verše ji člověk může poznat jen jako „bázeň před Hospodinem“, ten kdo ji nemá, ztratí schopnost rozlišovat dobré od zlého. Jakékoliv další poznání Moudrosti je pro člověka zcela nemožné, zůstává mu utajeno. Tento popis Moudrosti je zobrazením ryze transcendentního, od člověka odděleného Božího atributu.

Postava Moudrosti

Nedosažitelnost Moudrosti a básnický popis rozlehlosti stvořeného světa má člověku důrazně připomenout jeho silně omezené schopnosti ve srovnání

s Bohem-Stvořitelem všeho viditelného i neviditelného. Nedostupná Moudrost nutí člověka k zamyšlení nad jeho maličností, on je méně než zrnko písku a podle toho vypadají i jeho snahy a pokusy o zvládnání života vlastní chytrostí, která je Moudrosti Bohem ustanovené převelice vzdálená. Závěrečný verš jasně určuje člověku jeho místo, zůstává mu pouze praktická zbožnost, bázeň, víc nelze lidským rozumem poznat. Ale zároveň ohromující velikost Boží, velebnost a krása jeho stvořeného světa a v něm nedostupné Moudrosti, vzbuzují v člověku touhu po větší a důvěrnější blízkosti s ní. Každá zeď láká k přeletu a každé tajemství k rozluštění, člověk má být touto básní vylákan k sice marné, ale přece neodvratitelné touze po Moudrosti samé. Lidská snaha nikdy nebude korunována úspěchem, ale touha po Moudrosti má člověka trvale provázet celým životem. Postava Moudrosti je v této knize tajemná a skrytá, vzbuzující touhu po svém objevení a poznání.

7.2 Popis Moudrosti v knize *Příslaví 1,20-33, 8,1-36 a 9,1-6*

7.2.1 Příslaví 1,20-33

Oproti básnické knize Job, kde je Moudrost pro člověka nedosažitelná v knize Příslaví dává otec rady synovi, jak správně žít a vždy se dobře rozhodovat, tam je Moudrost naopak mezi lidmi, na veřejně snadno přístupných místech ve městě, u bran, na náměstí, nebo na křižovatkách cest, kde se pohybuje nejvíce lidí, podobně jako proroci svolává obyvatele a snaží se je přesvědčit, aby přijali její ponaučení.

V Př 1,20-33 Moudrost hlasitě volá na nárožích a u městských bran, je si plně vědoma své odvahy a smělosti. Její nabídka je časově omezená, obrací se k těm, co ji už dříve nevyslyšeli, každý kdo neuposlechne včas jejího volání, tomu se dostane odplaty v podobě utrpení, tísně a zkázy. Její výkřik „jak dlouho“ je rozčarováním nad tím, že není vyslyšena, a zároveň skrývá i nepatrnou stopu naděje, že se pošetilci přece jen odvrátí ze své špatné cesty. Pokud tak neučiní, čeká je spravedlivý trest, který byl tehdy používanou součástí výuky a zahrnoval i pokání. Takový pojem trestu byl považován i jako jeden z pramenů Moudrosti. Stejně důrazně Moudrost odsuzuje i spoléhání se na vlastní síly, kdy každý bude jíst, co zasel.

Moudrost v 1.kapitole se od 8.kapitoly liší nejvíce v tom, že nevyhlašuje pouze svoje vlastní myšlenky, ale snaží se oslovit velké množství pošetilých lidí a odvrátit je od jejich cesty vedoucí do záhuby. Moudrost opakovaně varuje, že nevyslyší volání lidí, dokud oni budou opakovaně nenávidět poznání a nebudou mít bázeň před Hospodinem. V závěru ale Moudrost ujišťuje všechny, kdo jí poslechnou, o bezpečném životě, klidu a své ochraně.

7.2.2 Přísloví 8,1-36

V Př 8,1-36 Moudrost opět vybízí k následování, u vstupních bran do měst a na rozcestích křičí svoje pobídky k obrácení dokud trvá čas milosti. Na rozdíl od 1.kapitoly se nyní obrací ke všem lidem, opakovaně zdůrazňuje svojí nedozírnou cenu.

Aby dodala vážnosti svým prohlášením, představuje se Moudrost jako neodlučitelná od Hospodina, je jakýmsi prostředníkem mezi Bohem a lidmi. Její schopnosti využívají králové i zákonití soudci, vládne spravedlností a zlo se oškliví jejím rtům. Moudrost miluje všechny, kdo ji horlivě hledají a dává se jim nalézt. Kráčí vždy po cestě práva a spravedlnosti, kdo ji miluje, ten získá velké bohatství.

Pouze v tomto úryvku používá Moudrost jako nejsilnější argument pro svá tvrzení označení sama sebe nejen za prvotinu stvoření, ustanovenou od počátku věků, ale jako tu, která byla Stvořiteli po boku a pomáhala mu při stvoření všeho na zemi i na nebi jako jeho přítelkyně a spolupracovnice. Zároveň byla také jeho potěšením, tančila před ním pro jeho obveselení, podobně jako dcera před svým otcem. Tento popis ji připodobňuje až k egyptské Maat, kterou lze pojmenovat jako „spravedlnost“ nebo „pravda“, a která byla také zároveň zobrazována v dětské podobě, v objetí s otcovským božstvem, ale Moudrost rozhodně není Boží hypostazí, patří do světa, a jako první ze stvoření je zároveň nad vším ostatním. Tato poslední charakteristika je v souladu s Jobem ve 28. kapitole.

Moudrost se v této části obrací ke všem lidem, aby jim ustanovila nový řád do jejich životů. Na rozdíl od Joba 28 není skryta na výšinách, nebo na místech určených pouze k náboženským úkonům, ale je na místech ryze světských a vše,

co hlásá je srozumitelné celému lidstvu, které chce vyučovat pravdě a spravedlnosti a slibuje jim za to Boží přízeň.

Moudrost je v této kapitole potěšením pro Hospodina, stejně jako pro člověka, je hluboce oddělená od všeho stvoření a zároveň nedílnou součástí Hospodinova řádu s nedozírným vlivem pro celé lidstvo. Každý, kdo plní její požadavky na kázeň, poslušnost a bdělost, žije v plnosti života, ale ten, kdo nenávidí Moudrost, má rád smrt.

7.2.3 Přísloví 9,1-6

Ve stejné knize je popsán dům Moudrosti, který je postaven jako bohatý dům s uzavřeným dvorem a sedmi sloupy, kde toto číslo bylo ve starověku symbolem dokonalosti a plnosti. Dalším možným výkladem je sedm volně postavených sloupů, sloužících jako místo pro uctívání kultu bohyně matky, hostina by v tom případě byla zasvěcovací. V tomto domě chystá Moudrost bohatou hostinu, plnou masa a vína a vysílá své služebné, aby ve městě vyhlásily její pozvání pro všechny prostoduché a pošetilé. Je to její poslední nabídka, když nestačilo opakované vybízení k následování, tak Moudrost doufá, že obraz lákavé hostiny přivábí lidi k odvrácení se od špatností a následování její správné cesty. Hostina Moudrosti nabízí výživu pro duši, podobně jako prorok Izajáš, kde je nabídka pokrmů symbolem prorokova vyučování. S tím souhlasí i popis Moudrosti v knize Sirachovec, kde bohabojného člověka bude Moudrost krmit chlebem důvtipu a napájet vodou porozumění.

Postava Moudrosti

Postava Moudrosti z ukázek v knize Přísloví se představuje mezi námi, svým lidem, v našich městech a ulicích zaplněných pošetilci všech výše popsáných typů. Při sledování zpráv ze současného světa v tisku či televizi si ji lze snadno představit jako postavu kráčející ulicemi a snažící se svým veškerým řečnickým uměním alespoň některé pošetilce zachránit před jistou zkázou. Stejně jako ve starověku lidé i nyní nedbají jejího volání, které by mělo zasáhnout jejich ztvrdlá srdce. Upřednostňování majetku před Moudrostí, jeho shromažďování bez jakýchkoliv ohledů

na druhé lze vidět na každém kroku, stejně jako ostatní zlo a bezpráví. Postava Moudrosti má zcela záměrnou podobnost s proroky.

V prostřední části je znovu připomenuta velikost personifikované Moudrosti, rozsah její působnosti od stvoření světa a její místo v Božím stvořitelším díle. Šíře jejího vlivu se projevuje ve všech oblastech stvoření a plynule pokračuje dějinami lidstva, čtenář si ji zde má představit jako moudrou rádkyni a přítelkyni Boží. Když Hospodin Moudrost nejdříve stvořil, aby si ji mohl vzít na pomoc, ukázal lidem, aby se jí také nechali vést a inspirovat ve svých životech. Postava Moudrosti se představuje jako osoba od dětství vyrůstající v Boží blízkosti, podobně by měla od raného dětství provázet každého člověka. Lidé nenaslouchající hlasu Moudrosti, která se je snaží varovat jako matka své děti a raději se řítí do záhuby, ani současní vládcí se jí často nedají vést. Na mnoho z nich už dopadly důsledky ignorace Moudrosti a tito lidé plní ordinace psychologů a jiných odborníků na léčbu duše bez Boha, základu všeho bytí.

Postava Moudrosti jako hostitelky je pozváním pro každého, kdo zatoužil po životadárné potravě pro svou duši, touha po nasycení moudrostí vede člověka po dobré cestě životem. Hostitelka, která se stará, aby se všichni její návštěvníci u ní cítili dobře a bezpečně, evokuje představu mateřské osoby Moudrosti, která se citlivě a neúnavně stará o rozličné potřeby svých dětí. K mateřské postavě nerozlučně patří i výše zmiňovaný trest, bez něj se žádná matka při výchově neobejde a pokud ano, tak nemiluje doopravdy svoje děti. Podobně jako nasycení těla vyvolá příjemné pocity plnosti a uspokojení, tak i nasycená duše je naplněná pokojem. Tato mateřská postava Moudrosti je z uvedených popisů člověku nejbližší a nejsnáze uchopitelná jeho rozumem.

7.3 Popis Moudrosti v knize Moudrosti

7.3.1 Kniha Moudrosti 7,22-33

Kniha Moudrosti pokračuje podrobným popisem vlastností jejího ducha, který je myslící, svatý, jediný, mnohonásobný, jemný, pohyblivý, pronikavý, neposkvrněný, jasný, nestranný, dobro milující, bystrý, neodolatelný, dobročinný, lidumilný, pevný,

jistý, bezstarostný, který vše může, nade vším bdí, proniká všechny duchy – myslící, čisté, nejjemnější. Moudrost úplně vše prostupuje a proniká. Protože je vyzářováním Boží slávy, nepronikne do ní nic nečistého. Tím, že sestupuje do lidských duší, dělá z nich Boží přátele, protože Bůh miluje jen toho, kdo s ní přebývá. Moudrost je zrcadlem Boží činnosti a obrazem jeho dobroty, její krása převyšuje samotné slunce. Podle této ukázky se Moudrost rozprostírá po celém světě a dokonce ovládá i vesmír, stejný význam má podrobný popis dřevin a vonných látek v ukázce z knihy Sirachovec.

Celá ukázka se nejvíc ze všech blíží k hypostazi, Logos-Sofii, jsou jí přiřazovány podobné atributy, jako bohyni Isis. Představuje se jako vše prostupující a řídicí duch, patřící Hospodinu, který je jasně nadřazený všem starověkým božstvům.

7.3.2 Moudrost 8,1-8

Mluvčí knihy, kterým není přímo král Šalomoun, ji vyhledával od mládí, zamiloval si ji a vzal za manželku, podle jedné verze je to sám Hospodin, kdo by ji chtěl jako životní družku, protože ji nade vše miluje. Moudrost bydlí jako nevěsta s moudrým, je mu rádkyní v časech zármutku a starostí, dává mu rychlé a spravedlivé úsudky v jeho rozhodnutích. Kdo je s Moudrostí v důvěrném vztahu, tomu přináší radost a potěšení, bohatství, rozvahu i dobrou pověst. Moudrost je zasvěcena do Božího vědění vybírá jeho díla, jejím synonymem je Božská mysl. Moudrost vyučuje čtyřem základním ctnostem, to jsou mírnost, rozvážnost, spravedlnost a statečnost. Jen ona má hluboké zkušenosti a znalosti věcí minulých a budoucích, sama dokáže také rozluštit všechny hádanky.

Postava Moudrosti

Knihy Moudrosti nabízí zcela jinou postavu než obě předcházející. Tady se nejedná o blíže neurčenou a člověku nedostupnou osobu, ani o Moudrost snažící se zachraňovat a vychovávat svůj lid. Moudrost Šalomounova má vznešenost a krásu pohanské bohyně, je zahrnována stejně okázalými a vznosnými tituly a jmény. Tato Moudrost je duchovní osobou, rozprostírá se všude ve světě a dokáže proniknout do lidské duše. Člověk se jí může nechat prostoupit, aby na něm zůstal alespoň nepatrný odlesk její krásy a dobroty.

Postava Moudrosti vzbuzuje touhu ji uctívat, chovat se k ní jako by byla božstvem a nejen prvním ze stvoření. Další osobou této Moudrosti je manželka, bydlící s moudrým, která mu jako věno přináší všelijaká dobra, zároveň je rádkyní a těšitelkou, provázející ho po celý život. Tato osoba Moudrosti má dar vyučovat lidi, ne jako matka, ale jako učitelka základních otázek etiky a morálky. Za nejdůležitější atribut této Moudrosti lze považovat její schopnost vstupovat do lidských srdcí a tím dělat z lidí Boží přátele.

7.4 Popis Moudrosti v knize Sirachovec 24,1-22

V nejmladší starozákonní knize Sirachovcově se Moudrost chválí uprostřed svého lidu, podle formy textu může být vzorem aretologie, např. na Isidu z Kyme-Memfis. Nejdříve Moudrost znovu připomene svůj Božský původ od počátku stvoření, jak přišla skrze Boží ústa a je srovnávána s mlhou, pokrývající zemi, je ukázána ve stvoření. Na příkaz Stvořitele se usadila v Izraeli, místo veřejných míst je slyšet v synagoze a při chrámové bohoslužbě, tam našla své sídlo a místo odpočinku. Moudrost se připodobňuje k cedrům, cypřišům, olivovníkům a dalším dřevinám, které se vyznačují majestátností, krásou, sladkými plody, nebo vůněmi. Stejně jako tyto stromy a keře, naplňují zemi svou vůní a krásou, tak Moudrost naplňuje zemi svou přítomností. Další látky, ke kterým se Moudrost přirovnává jsou pryskyřice, koření, myrha, galbanum, které byly používány pouze k liturgickým účelům, tím v této jediné knize zdůrazňuje svoji kněžskou roli.

Její přirovnání k vinné révě je znamením, že Moudrost slouží pro potěšení lidí i bohů, jejími klasickými plody jsou čest a bohatství. Moudrost se přirovnává k vinici, opět volá a nabízí nasycení svými plody všem, kdo po ní touží. Kdo je ochutná, bude po ní neustále lačnět a žíznit, když jí bude poslouchat a konat její skutky, tak nezhřeší.

Místo pobytu Moudrosti je mezi jejím lidem, to znamená mezi Izraelity, sám Bůh vybral jako její sídlo Jeruzalém. Zároveň ale bydlí u Boha, sedí na trůnu a je nadřazena andělům, tím je vyjádřen její podíl na důstojnosti Boží. Ve „svatém stanu“ koná Moudrost svoji službu před Hospodinem, kde stanem je myšlen Tabernákl, Příbytek Boží, který nechal postavit Mojžíš na rozkaz Hospodinův, dokonce sama sebe označuje za „vůni kadidla ve Svatém stanu“. Moudrost se zde představuje v kněžské a liturgické roli, jako prostředník mezi Hospodinem a lidským bytím.

Své věrné posluchače a následovníky nazývá svými dětmi, vychovává je a vodí křivolakými cestami, teprve když projdou všemi nástrahami, jim odhalí své tajemství. V jedné rukopisné verzi textu se označuje za matku čisté lásky, bázně, poznání i svatě naděje, toto pojmenování nejvíce přibližuje dojem hypostaze Boží osoby.

Jiný pohled ji představuje jako čistě praktickou moudrost, kterou musí vzít každý člověk na vědomí, ale zároveň je zde jednoznačně aktivní postoj Moudrosti k lidstvu, to ona se pro člověka rozhoduje, vítá ho sytí chlebem a povznáší jej. Ben Sira Moudrost ztotožňuje s Tórou, která je jejím pramenem a souhrnem, člověk se učí Tóře proto, aby mu byla Moudrost přidělena. Označení místa pobytu v Jeruzalémě a Tóry za pramen Moudrosti jsou uvedeny jedině v této knize.

Postava Moudrosti

Postava Moudrosti Ben Sira sama sebe vychvaluje, nejdřív připomíná svůj pradávny původ, potom se jasně vymezuje jako postava sloužící uprostřed svého lidu na příkaz Hospodinův. Je možné si představit její rozšíření po celém světě jako ochranu pro všechny, kdo se jí nechají naplnit. Její postava je kněžská, rozprostírá se všude jako vůně kadidla, lze si ji představit v liturgickém rouchu jako osobu, která dává lidem Tóru, aby se naučili správně uctívat Hospodina oběťmi a modlitbami.

Tento souhrn vlastností a různých pojetí Moudrosti má ukázat na proměnu myšlení biblických pisatelů v jednotlivých knihách během starozákonních časů. Nejdříve byla postava Moudrosti uprostřed lidí jako podobná prorokům, matka, hostitelka nabízející pokrm pro duši, ale také vyžadující od lidí bázeň před Hospodinem, která se stala jedinou možností se jí přiblížit. V mladších spisech se Moudrost proměnila v postavu hodnou božské úcty, zároveň i nevěsty a služebnice Boží přinášející lidem Tóru, lidé mají možnost se stát Božími přáteli. Tento soupis vlastností Moudrosti a jejích rozdílných postav má být pestrou mozaikou, ze které lze rozpoznat personifikovanou Moudrost z různých úhlů pohledu.

7.5 Protiklady Moudrosti

Starý zákon je sestavený jako sbírka různorodých spisů, vznikl v dlouhém časovém období a během bouřlivých dějinných proměn Izraele. Některé náměty jsou psány dvakrát, jakoby ve vzájemném rozporu, například příběh o stvoření světa v Gn 1,1-2,4a a proti tomu Gn 2,4-25. Podobně i při hledání co nejpřesnějšího popisu Moudrosti jsem našla několik zajímavých protikladů.

Nedostupnost x blízkost

Moudrost je popsána jako vzdálená v nedostupných výšinách i hlubinách, má vzbudit dojem naprosté nedosažitelnosti a neuchopitelnosti pro člověka.

Proti tomu je obraz Moudrosti mezi lidmi, ve městě, nebo dokonce ve svém domě, Moudrost žijící uprostřed svého lidu, přeměňující lidi na Boží přátele.

Moudrost oslovující celé lidstvo x Moudrost oslovující pouze pošetilé

Moudrost se obrací se svým voláním ke všem lidem, všichni potřebují její vedení a ochranu ve svých životech, jako dech Boží vše prostupuje a všechny může oslovit.

Opačným obrazem je Moudrost, která se zoufale snaží obrátit pouze lidi pošetilé, ti jsou rozděleni do třech různých stupňů, podle druhu svého nesprávného jednání.

Atributy bohyně x atributy ženské postavy

Moudrost je zahrnuta přirovnáními shodnými s bohyní Isis – vládkyní světa a dárkyní života i obilí, také má shodné rysy s bohyní Maat – ztělesněnou pravdou a spravedlností. Jako spolutvořitelka při stvoření se blíží až k hypostazi.

Proti tomu je hostitelkou ve svém domě, pořádající hostinu, také je matkou vychovávající své děti. Moudrost vystupuje jako krásná nevěsta, žije v důvěrném vztahu s moudrým.

Praktická moudrost x duchovní osoba

Praktická zbožnost považuje za počátek moudrosti bázeň před Hospodinem. Takováto Moudrost je podle lidských zkušeností souhrnem praktických rad, jak prožít spokojený a naplněný život v souladu s Božími příkazy.

Oproti tomu je Moudrost „dechem Božím“, nebo dokonce „Božskou myslí“. Jako první ze stvoření je spolutvořitelkou světa a rádkyní Boží, je stvořena stejně jako déšť nebo vítr a prostupuje všechno a všude.

Moudrost jako hostitelka ve svém domě x Moudrost jako předsedající osoba v řeckém symposiu

Moudrost svolává k hostině a nabízí všem pošetilým chléb, maso a víno ve smyslu pokrmu pro duši

Na rozdíl od Moudrosti předsedající škole řeckého typu, kde se přednášelo a diskutovalo, zároveň se podávalo i občerstvení

Závěr

Při sestavování podob personifikované Moudrosti jsem vycházela z překladu Jeruzalémské bible, který se mi ale úplně neosvědčil, hlavně kvůli některým ne úplně přesně zpracovaným úvodním textům k jednotlivým kapitolám. Naopak se mi dobře pracovalo s výkladovými komentáři Anchor Bible od různých autorů a knihou Moudrost v Izraeli od G.Von Rada. Většina použité literatury byla psaná v angličtině, menší část v českém jazyce.

Při vypracování jsem nejdříve shromáždila většinu použité literatury a začala jsem ji studovat a také překládat vybrané úryvky. Potom jsem vybírala vhodné texty, které odpovídaly zvolené metodice, dalším krokem bylo sestavení osnovy a po něm jsem začala vypracovávat vlastní text. Během psaní práce jsem ještě doplnila několik dalších titulů z odborné literatury na dané téma, jiné jsem naopak vyřadila.

Postupně jsem zpracovávala jednotlivé vybrané texty, vyhledávala k nim vhodné komentáře, které jsem mezi sebou porovnávala a popisovala shodné a rozdílné postoje jednotlivých autorů. Jako důkaz podobných kořenů a způsobu uvažování autorů biblických textů s texty sousedních národů jsem použila ukázkou mezopotamských textů z knihy Prameny moudrosti od J.Proseckého. Pro dokreslení personifikované Moudrosti jsem zvolila kapitolu s názvem Cosmos, Temple, House: Building and Wisdom in Mesopotamia and Israel od R.C. Van Leewena ze sborníku Wisdom Literature in Mesopotamia and Israel, kde je popsán význam stavby domu a role jeho stavitelů a obyvatel.

Mimobiblické zdroje byly napsány ve stejném duchu tematicky i použitými literárními styly. Zcela určitě posloužily jako inspirace autorům biblických knih při psaní mudroslovné literatury, ale přímou personifikaci neuvádějí. Pro jejich podobnost s knihami Job a Přísloví jsem je zařadila do této své práce, zároveň jsou i důkazem toho, že bibličtí autoři měli stejnou úroveň vzdělání s ostatními starověkými učenici.

Nakonec jsem popsala charakteristiku Paní Moudrosti z každé knihy zvlášť a vytvořila její souhrnnou podobu, kterou jsem zařadila do této závěrečné části.

Paní Moudrost žije uprostřed svého lidu, to platí pro všechny, kdo ji naslouchají a neomezují se pouze na Izrael. Byla stvořena jako první ze všech stvoření,

je Boží spolupracovnící, pomáhala mu při utváření světa a zároveň Božím potěšením, když si před ním hraje jako dítě. Její role mezi lidmi je převážně vyučující, Moudrost dává lidem nový řád do jejich životů a snaží se je obrátit na svoji cestu a chránit před personifikovanou Pošetilostí. Nejdůležitějším pramenem Moudrosti je bázeň před Hospodinem, dalšími jsou spravedlivý trest a dokonce i Tóra. Synonymem pro Moudrost je porozumění. Duše svých následovníků Moudrost sytí a občerstvuje, kdo jednou okusí její pokrm, bude po něm navěky toužit.

Moudrost je duchovní osobou, byla stvořena stejně jako déšť, vítr nebo mlha a proto se rozprostírá po celém světě, byla rozlita na všechna Boží díla. Moudrost plní i svou kněžskou a liturgickou roli, je prostřednicí mezi Bohem a člověkem. Kdo ji uposlechne, tomu slibuje hojnost ve všech oblastech života a také bezpečí a ochranu.

Moudrost je tvůrčím činitelem Božím, stojí vždy na jeho straně a od počátku světa se podílí na jeho životě, také ho dokáže těšit v jeho zármutku a starostech. Od Moudrosti pocházejí čtyři základní lidské ctnosti – rozvaha, rozumnost, spravedlnost a statečnost, její hodnota převyšuje všechny lidmi poznané poklady světa.

Sídlem Moudrosti v člověku je srdce, považované za centrum morálního a intelektuálního rozhodování. Moudrostí vládli králové a také zvláštní skupina lidí označovaná jako „moudří muži“, kteří vyučovali ve školách určených pro budoucí vládcy a jejich hodnostáře, a zároveň byli poradci panovníků spolu s kněžími a proroky.

Moudrost velmi přesně popisuje tři odlišné typy pošetilosti: naivní a nezkušené mládí, dále drzost a posměch a nakonec trvalou hloupost a zbedněnost. K lidem, na které se tyto charakteristiky hodí, se obrací v knize Přísloví, kde je vybízí k opuštění nesprávných životních postojů. Ve stejné knize je také přímo personifikovaná paní Pošetilost, jako ostrý protiklad k paní Moudrosti.

Personifikovaná Moudrost má některé shodné rysy s pohanskými bohyněmi Maat a Isis. Podobně jako Maat je postava Moudrosti ztělesněním spravedlnosti, pravdy a také těšitelkou Hospodinovou. Moudrost je oslavovaná stejnými nádhernými přívlastky jako Isis a shoduje se s ní v roli udržovatelky řádu ve světě. Tyto obrazy pohanských bohyň byly použity pro její barvitější zobrazení, aby se v nich ukázala její nadřazenost nad pohanským náboženstvím okolních národů. Přesto se ale v žádném případě nejedná o hypostazi, jakousi další Boží osobu.

Moudrost stále zůstává tou první mezi stvořenými na počátku světa a nelze ji samostatně uctívat.

Personifikace Moudrosti je básnickým vyjádřením, pokusem vysvětlit pojmy lidským rozumem neuchopitelné a zrakem neviditelné, personifikace umožňuje lidskými vlastnostmi a chováním přiblížit její naléhavou důležitost pro člověka. Toto její poselství je platné i v současnosti, ukazuje na význam Starého Zákona pro křesťanský život dnešních lidí.

Seznam použitých zdrojů

- Balabán, Milan. *Jímavé portréty biblických žen*.1.vydání. Praha:Kalich , 2009, 223 s., ISBN 978-80-7017-122-6
- Bič, Miloš a kol.*Starý zákon, překlad s výkladem*, 10.svazek. 1.vydání. Praha:Kalich, 1979, 328 s. ISBN chybí
- Bič, Miloš. *Výklady V. ke Starému Zákonu*.1.vydání. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1996, 327s., ISBN 80-7192-150-5
- Clifford, Richard J.. *Wisdom literature in Mesopotamia and Israel*, 1.vydání,Atlanta: Society of Biblical Litarature, s. 112, ISBN 978-1-58983-219-0
- Dodson, Joseph R. *The Powers of Personification: Rhetorical Purpose in the Book of Wisdom and the Letter to the Romans*, New York: , 2008, 1.vydání, 245 s., ISBN 978-3-11-020976-1
- Douglas, J.D..*Nový biblický slovník*. 1.vydání.Praha:Návrat domů, 1996,1243 s., ISBN 80-85-495-65-1
- Flossmann, Karel. *Moudrost ve Starém zákoně*, 1.vydání, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, s.300, ISBN není
- Fox, Michael V.,*Anchor Bible:Proverbs 1-9*, A New translantion with Introduction and Comentary, Rantom Hause Inc.N.Y., 2 000,s.474, ISBN 0-385-26437
- Heger, Josef. *Překlad Kniha Moudrosti*.1.vydání.Brno:Akord, 1946, 61 s., ISBN chybí
- Jeruzalémská bible*, 1.vydání, Praha: Krystal OP a Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, 2229 s., ISBN 978-80-87183-10-6 pro Krystal OP a ISBN 978-80-7195-289-3 pro Karmelitánské nakladatelství
- Kaiser,Otto. *Odkaz Alexandrijských Židů, úvod do deuterokanonických knih SZ*.1.vydání,Praha: Vyšehrad, 2006, 165 s., ISBN 80-7021-592-5
- Kroll, Woodrow. *Proverbs, The Pursuit of God,s Wisdom*. 1.vydání. Wheaton, Illinois 60187, 2007, ISBN chybí, 92s.

- Laird, Harris R. (ed.), *Theological Wordbook of the Old Testament*, Chicago, Moody Press 1981 in BibleWorks 7.0
- Laymon, Charles M. a kol. *Wisdom literature and Poetry*. 2.vydání. USA, Nashville, Tennessee: Partheon Press, 1983, 273 s., ISBN 0-687-19234-X (pbk.)
- Martin, D.James. *Old Testament Guides: Proverbs*, 1.vydání, England: Sheffield Academic Press Ltd., 1995, 104 s., ISBN 1-85075-752-6
- Miller, John W.. *Believers church Bible comentary*, 1.vydání, Scottdale Pennsylvania: Herald Press, 2004, 351 s., ISBN 0-8361-9292-3
- Pope, H. Marwin. *Anchor Bible: Job*, Doubleday N.Y.:1965, 409s., ISBN není
- Prosecký, Jiří. *Prameny moudrosti*.1.vydání,Praha:ISE,edice OIKÚMENÉ, 1995, 121s., ISBN chybí
- Rad, Gerhard von, *Wisdom in Israel*.1.vydání, London: XPRES Reprints, 1997, s.330, ISBN 1-85931-057-5
- Skehan, Patrick W.,*Anchor Bible: The Wisdom of Ben Sira*. Doubleday N.Y.: 1987, 1.vydání, 620 s., ISBN 0-385-13517-3
- Stubhann, Mathias.*Encyklopedie Bible M-Ž*.1.vydání. Bratislava:Gemini,Ltd., 1992, 740s., ISBN 80-85265-32-X
- Všeobecná encyklopedie 2*.1.vydání. Praha: Diderot, 1999, 534 s., ISBN 80-902555-4-X
- Weeks, Stuart. *Early Israelite Wisdom*. 1.vydání. USA, New York: Oxford University Press, 1994, 212 s., ISBN 0-19-826750-9
- Winston, David. *Anchor Bible: The Wisdom of Solomon*, New York: Doubleday, 1979, 359 s., ISBN 0-385-01644-1

Abstrakt

Půlpánová.D. Paní Moudrost ve Starém zákoně. Porovnání různých podob personifikace Moudrosti ve Starém zákoně. České Budějovice 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce A. Mackerle.

Klíčová slova: Starý zákon, paní Moudrost, personifikace, starověk, egyptské a mezopotamské prameny, bázeň před Hospodinem, moudří muži v Izraeli, paní Pošetilost

Práce se zabývá postavou paní Moudrosti ve Starém zákoně v mudroslovných knihách Job, Přísloví, Moudrosti a Sirachovec. Na začátku je vymezen okruh výběru biblických starozákonních textů, pojetí moudrosti ve starověku z egyptských a mezopotamských pramenů a podíl jejich inspirace pro autory mudroslovných spisů.

Dále jsou uvedeny jednotlivé biblické texty s krátkým úvodem, po něm následuje rozbor a pojetí moudrosti v daném textu. Pro doplnění povahy a jednání Moudrosti je popsán význam stavby domu pro starověké obyvatele. Jako protiklad k paní Moudrosti je uvedena paní Pošetilost.

Závěrem je popis různých podob personifikované Moudrosti v jednotlivých biblických knihách s vysvětlením jejích proměn v průběhu starozákonních dějin.

Abstract

Personification of Wisdom in the Old Testament: Comparison of Different Personifications of Wisdom in the Old Testament.

Key words: Old Testament, Lady Wisdom, personification, antiquity, Egyptian and Mesopotamian sources, fear of the Lord, the wise men in Israel, lady Foolishness

The thesis deals with the figure of Lady Wisdom in the Old Testament in the wisdom books of Job, Proverbs, Wisdom and Sirach. The opening part specifies the selected biblical texts of the Old Testament, the concept of wisdom in antiquity from Egyptian and Mesopotamian sources, and their possible inspiration for authors of wise scriptures.

Next the thesis briefly introduces the chosen biblical texts and analyses the concept of wisdom in each of them. To illustrate the nature and conduct of Wisdom the next part describes the importance of building a house for the ancient people. As an opposite to Lady Wisdom there is Lady Foolishness.

Final part describes various forms of personified Wisdom in particular biblical books explaining her transformation within the course of Old Testament history.